

Μαρίνα Παπασωτηρίου – Δημήτρης Κ. Ζυμάρης

Στην Ηχώ του Αγώνα

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Εκπαιδευτικός Οδηγός
της Έκθεσης

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Π/ΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Στην Ηχώ
του Αγώνα

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ
ΔΗΜΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

© 2024 Πινακοθήκη Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων

Περιφερειακή Διεύθυνση Π/θμιας και Δ/θμιας Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων

Μαρίνα Παπασωτηρίου
Δημήτρης Κ. Ζυμάρης

Στην Ηχώ του Αγώνα

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Οδηγός αξιοποίησης της έκθεσης για εκπαιδευτικούς

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Π/ΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός της Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων	6
Χαιρετισμός του Δημάρχου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων	7
Λίγα λόγια για την Έκθεση	9
Πρακτικές πληροφορίες	10
Μέρος Α΄: Μερικές προτάσεις προσέγγισης των έργων	11
Πρίν την επίσκεψη	11
Κατά την επίσκεψη	11
Μετά την επίσκεψη	22
Μέρος Β΄: Ορισμένα σχόλια ιστορικού-φιλολογικού περιεχομένου	25
Ευγένιος Βούλγαρης	26
Νικηφόρος Θεοτόκης	27
Σουλιώτισσες	28
Πολεμιστής του '21	29
Ιωάννης Καποδίστριας	30
Δολοφονία Καποδίστρια	33
Διονύσιος Σολωμός	34
Νικόλαος Χαλικιόπουλος-Μάντζαρος	35
Ανδρέας Μουστοξύδης	37
Πέτρος Βράιλας Αρμένης	38
Πολεμιστής με άλογο.....	39
Στέφανος Παδοβάς	40
Αθανάσιος Πολίτης	41
Ιάκωβος Πολυλάς	42
Βασιλεύς Γεώργιος	43
Γεράσιμος Μαρκοράς.....	44
Λορέντζος Μαβίλης	45
Οι πρόσφυγες	46
Αντί επιλόγου	47

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Αγαπητοί συνάδελφοι και αγαπητές συναδέλφισσες,

Η Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων, λαμβάνοντας υπόψη τη μοναδικότητα της ιστορίας των Επτανήσων, την προσφορά της στην παιδεία του Γένους και του ελληνικού κράτους, σε συνεργασία με την Πινακοθήκη του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων, προβαίνει στην εκτύπωση του παρόντος Εκπαιδευτικού Οδηγού, ο οποίος συντάχθηκε από την Δρα Μαρίνα Παπασωτηρίου και τον κ. Δημήτρη Ζυμάρη, στο πλαίσιο της Επετειακής Έκθεσης «Στην Ηχώ του Αγώνα, 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση».

Πρόκειται για έναν οδηγό αξιοποίησης της Έκθεσης, που απευθύνεται στην εκπαιδευτική κοινότητα, με σκοπό να φωτίσει πτυχές του πατριωτικού Αγώνα μεγάλων μορφών της πατρίδας μας.

Επίσης, η Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων αναρτά, στον ιστότοπο με τις δράσεις της, τόσο τον συγκεκριμένο Εκπαιδευτικό Οδηγό, όσο και το ίδιο το Λεύκωμα, Στην Ηχώ του Αγώνα, καθώς και τη βιντεοσκόπηση της συγκεκριμένης Έκθεσης. Μ' αυτόν τον τρόπο η Έκθεση θα συνεχίζει να είναι προσβάσιμη μέσω του διαδικτύου.

Ο Εκπαιδευτικός Οδηγός παρέχει οδηγίες για την προετοιμασία των μαθητών και των μαθητριών, όπως και για τους τρόπους αξιοποίησης του καταλόγου.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Δήμαρχο Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων, κ. Στέφανο Πεννητάρχου Πουλημένο, καθώς και την προκάτοχό του, κα Μερόπη Υδραίου, για την εξαιρετική συνεργασία.

Ιδιαίτερως ευχαριστώ τους συντάκτες του Εκπαιδευτικού Οδηγού την Δρα Μαρίνα Παπασωτηρίου και τον κ. Δημήτρη Ζυμάρη, που συνέταξαν αυτόν τον σημαντικό και εύχρηστο οδηγό που εναρμονίζεται με τη διδακτέα ύλη, όπως και όλους όσοι βοήθησαν καθοριστικά με οποιονδήποτε τρόπο.

Ακόμη, ευχαριστώ την κα Ροζαλία Αδαμοπούλου και τους κ. κ. Σπύρο Γαούτση και Κώστα Καρδάμη, όχι μόνο για την ανιδιοτελή επιμέλεια αυτής της εμβληματικής έκθεσης, αλλά και για την -επίσης ανιδιοτελή- συγγραφή των κειμένων και τη σύνθετη οργάνωση του εξαιρετικού λευκώματος.

Ας κάνουμε την εκπαίδευση να αποκτήσει νόημα μέσα από τη γνώση με την Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, της ιδιαίτερης Ιστορίας των Επτανησίων και της σημαντικής τους προσφοράς στον Αγώνα για τη δημιουργία του ελληνικού κράτους.

Κέρκυρα, Μάιος 2024

Ο Περιφερειακός Διευθυντής Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων

Πέτρος Δ. Αγγελόπουλος

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση χαιρετίζω την πρωτοβουλία του Περιφερειακού Διευθυντή Εκπαίδευσης κ. Πέτρου Αγγελόπουλου ν' αναλάβει η υπηρεσία του την εκτύπωση του παρόντος Εκπαιδευτικού Οδηγού, που συντάχθηκε από την δρα Μαρίνα Παπασωστηρίου και τον κ. Δημήτρη Ζυμάρη, στο πλαίσιο της Επετειακής Έκθεσης «Στην Ηχώ του Αγώνα. 200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση». Ενός οδηγού που απευθύνεται στην εκπαιδευτική κοινότητα, προκειμένου να εμπλουτίσει και να εμβαθύνει τις γνώσεις της για τον πατριωτικό Αγώνα της Επτανησιακής Λογιοσύνης, κατά τους 18ο και 19ο αιώνα.

Επιπλέον, εκφράζω τη χαρά μου για την απόφαση της ίδιας Διεύθυνσης να συμπεριληφθούν, σε ψηφιακή μορφή στον ιστότοπό της, με εκπαιδευτικές προτάσεις, τόσο ο συγκεκριμένος Εκπαιδευτικός Οδηγός, όσο και το ίδιο το Λεύκωμα Στην Ηχώ του Αγώνα, καθώς και η βιντεοσκόπηση της συγκεκριμένης Έκθεσης. Μ' αυτόν τον τρόπο, η τόσο επιτυχημένη έκθεση, που δέχτηκε χιλιάδες επισκέπτες, θα μπορεί να συνεχίζει να είναι προ-σβάσιμη μέσω του διαδικτύου.

Και θα είναι τούτο πολλαπλά ωφέλιμο, καθώς πρόκειται για μια έκθεση με ισχυρότατο εθνικό και πολιτικό συμβολισμό. Άλλωστε, τα κείμενα που συνοδεύουν τα έργα Τέχνης, όπως και το ιδιόγραφο της μελοποίησης του Ύμνου εις την Ελευθερίαν, από τον Νικόλαο Χαλικιόπουλο Μάντζαρο, συνθέτουν ένα νοερό νήμα που συνδέει τα εικονιζόμενα πρόσωπα και τις ιδέες τους, αναπτύσσοντας έτσι έναν γόνιμο διάλογο υψηλών ιδανικών. Ιδανικών που έχουν διαμορφώσει την εθνική συλλογική μας ταυτότητα.

Οι συνεργάτες μου κι εγώ στον Δήμο Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων, όπου ανήκουν τα εκτιθέμενα κειμήλια, έχοντας συναίσθηση της ευθύνης και της αποστολής μας, στεκόμαστε αρωγοί σε κάθε προσπάθεια που εστιάζει στην ανάδειξη του ιστορικού και πολιτισμικού πλούτου του Τόπου μας.

Κέρκυρα, Μάιος 2024

Ο Δήμαρχος

Στέφανος Πεννητάρχου Πουλημένος

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Η έκθεση *Στην Ηχώ του Αγώνα* παρουσιάζει με ευσύνοπτο τρόπο τη συμβολή των Επτανήσων στην Επανάσταση του 1821, με έμφαση στα πρόσωπα εκείνα που διαμόρφωσαν πνευματικά και ιδεολογικά τις συνθήκες για να προετοιμαστεί ο Ελληνικός Αγώνας της Ανεξαρτησίας, στα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν την κρίσιμη περίοδο της πολεμικής, πολιτικής και πνευματικής δράσης, και, τέλος, στα πρόσωπα που εργάστηκαν για την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, καθώς η ηχώ του Αγώνα συνέχισε να επιδρά στη συλλογική εθνική συνείδηση.

Η έκθεση επιχειρεί μια ιστορική αφήγηση με εικαστικά μέσα, καθώς τα εκθέματα αναδεικνύουν πτυχές του ρόλου που διαδραμάτισε η Κέρκυρα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τον Αγώνα του 1821, κυρίως μέσω της καλλιέργειας των ιδεών, της παιδείας, της γλώσσας του Γένους και -εν τέλει- της ελευθερίας.

Στο Ιόνιο δεν αντήχησε ο σκληρός ήχος του πολέμου, αλλά η ηχώ των πνευματικών και πολιτικών αναζητήσεων. Εμβληματικές προσωπικότητες, μέσα από μακροχρόνια και συντονισμένη δράση, συνέβαλαν ουσιαστικά στην αποκρυστάλλωση της εθνικής ιδεολογίας και στην επέκταση του ελληνικού κράτους.

Αυτή η ιστορική διεργασία θα μπορούσε να διακριθεί σε τρεις περιόδους:

1. την **προεπαναστατική**, που αφορά την ιδεολογική προετοιμασία του Αγώνα, και που εδώ αντιπροσωπεύεται από τους Ευ. Βούλγαρη και Ν. Θεοτόκη,
2. την **επαναστατική**, που -μέσα από τα πεδία των μαχών καθώς και τις πολιτικές και πνευματικές ζυμώσεις- οδήγησε στην απελευθέρωση του πρώτου μικρού τμήματος του ελληνικού κράτους, και συνδέεται άρρηκτα με τους Ιω. Καποδίστρια, Δ. Σολωμό, Ν. Μάντζαρο και Α. Μουστοξύδη,
3. τη **μετεπαναστατική**, που εστίασε στην ενδυνάμωση του Αγώνα των Επτανήσων για την Ένωση και την ενσωμάτωση με την Ελλάδα, η οποία αποτυπώνεται στις μορφές των Π. Βράιλα-Αρμένη, Μητροπολίτη Αθανασίου, Σ. Παδοβά, Ι. Πολυλά, Γερ. Μαρκορά, καθώς και του Λ. Μαβίλη, του ήρωα-ποιητή που έπεσε μαχόμενος, εμφορούμενος από το ίδιο πατριωτικό ιδανικό.

Η έκθεση *Στην Ηχώ του Αγώνα* επιδιώκει να αποτίσει τον ελάχιστο φόρο τιμής τόσο σε κορυφαίες προσωπικότητες του Ελληνισμού, όσο και στον ίδιο τον Αγώνα. Έναν Αγώνα, που η ηχώ του διαρκεί ως τις μέρες μας.

Οι επιμελητές της Έκθεσης

Ροζαλία Αδαμοπούλου

Σπύρος Γαούτσος

Δημήτρης Ζυμάρης

Μαρίνα Παπασωτηρίου

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

ο σύντομος οδηγός που κρατάτε στα χέρια σας έχει σκοπό:

- να σας βοηθήσει να προετοιμάσετε τους μαθητές σας για την επίσκεψη στην Πινακοθήκη του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων μέσα από προκαταρκτικές δραστηριότητες,
- να σας βοηθήσει να περιηγηθείτε στην έκθεση με προτάσεις προσέγγισης των έργων τόσο από ιστορικοτεχνική όσο και από φιλολογική πλευρά,
- να σας προτείνει τρόπους αξιοποίησης της επίσκεψής σας στην τάξη, μετά το τέλος της.

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η έκθεση **Στην Ηχώ του Αγώνα** παρουσιάζεται σε δύο αίθουσες της μόνιμης έκθεσης της Πινακοθήκης του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων και η πρόσβαση γίνεται από τον Κήπο του Λαού.

Είναι καθημερινά ανοιχτή, εκτός Δευτέρας και αργιών, από τις 10:00 έως τις 16:00 και οι σχολικές ομάδες γίνονται δεκτές **μόνο κατόπιν συνεννόησης** στο τηλέφωνο 26610 48690 (υπεύθυνη είναι η κυρία Βάσω Καββαδία).

Σας συνιστούμε να επισκεφθείτε την έκθεση, καταρχάς, μόνοι σας, πριν από την επίσκεψη με την τάξη σας, ώστε να εντοπίσετε τις αίθουσες και τα έργα τέχνης, να εξοικειωθείτε με τον χώρο, να σχεδιάσετε τη ροή των μαθητών σε αυτόν και να προλάβετε τυχόν πρακτικά θέματα που μπορεί να προκύψουν.

Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εργαστείτε με βάση τον κατάλογο της έκθεσης ο οποίος περιέχει επεξηγηματικά κείμενα, φωτογραφίες όλων των έργων, σημαντικό φωτογραφικό και αρχειακό υλικό και ο οποίος θα σας σταλεί σε ψηφιακή μορφή.

Μέρος Α'

Μερικές προτάσεις προσέγγισης των έργων

Μαρίνα Παπασωτηρίου, Μουσειολόγος, Επιμελήτρια Εθνικής Πινακοθήκης, Παράρτημα Κέρκυρας

ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ

Καλό είναι οι μαθητές να γνωρίζουν μερικά πράγματα για τον εκθεσιακό χώρο που πρόκειται να επισκεφθούν και για την έκθεση που καλούνται να «ανακαλύψουν» μέσα από δραστηριότητες.

Σε αυτό το πλαίσιο μπορείτε να αντλήσετε σχετικές πληροφορίες μαζί με τα παιδιά ήδη από την τάξη, ώστε να έρθουν προετοιμασμένα.

Μπορείτε να τους θέσετε μερικές από τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Πώς συμπεριφερόμαστε σε ένα μουσείο;
- Τι είναι η Πινακοθήκη του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων; Πού βρίσκεται και ποια έργα περιέχει;
- Τι περιμένουμε να δούμε εκεί;
- Έργα ποιων καλλιτεχνών θα δούμε και ποιο είναι το κεντρικό θέμα της έκθεσης;

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ

Με μία πρώτη ματιά ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται ότι η έκθεση αποτελείται από προσωπογραφίες και έργα ιστορικής ζωγραφικής. Είναι εξάλλου δύο θεματικές περιοχές της Επτανησιακής Τέχνης αλλά και της τέχνης του ελεύθερου ελληνικού κράτους στην κυρίως Ελλάδα που επικράτησαν για πολλά χρόνια.

Λίγα λόγια για την προσωπογραφία και την ιστορική ζωγραφική

Η **προσωπογραφία** ως είδος, σε σχέση με τη γενική έννοια της ζωγραφικής, είναι κατά κύριο λόγο η απεικόνιση ενός προσώπου σε ζωγραφικό πίνακα, σε φωτογραφία, ή με τη γλυπτική ή άλλη μορφή τέχνης, αλλά παράλληλα και η απεικόνιση της προσωπικότητας, των συναισθημάτων και του ψυχικού κόσμου του προσώπου που αναπαριστάται όπως το αντιλαμβάνεται ο δημιουργός. Όπως αναφέρει και ο ιστορικός τέχνης θάνατος Χρήστου, «Ο προσωπογραφούμενος στις προσωπογραφίες της Επτανησιακής Σχολής, έχει ταυτόχρονα συνείδηση της ατομικότητάς του και της ιστορικής στιγμής».

Η **ιστορική ζωγραφική** είχε στόχο να απομνημονεύσει τον Αγώνα. Η ιδανική εικόνα του όφειλε να προβάλλει τον ηρωισμό και την υπέρτατη θυσία ως ηθικό πρότυπο και ως αδιάσειστο άλλοθι ιστορικής συνέχειας. Παράλληλα θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως όπλο ιδεολογικής προπαγάνδας. Το μνημειακό μέγεθος των έργων της ιστορικής ζωγραφικής, οι τελετουργικές και σκηνοθετημένες συνθέσεις, το επιμελημένο ύφος του ακαδημαϊκού ιδεαλιστικού Ρομαντισμού μαρτυρούν τον επίσημο ιδεολογικό ρόλο των πινάκων αυτών. Πλάι στις επιβλητικές ιστορικές συνθέσεις αναπτύσσεται μια μορφή ειδυλλιακής ρομαντικής ηθογραφίας του Αγώνα, που προσδιορίστηκε και πάλι από έναν φιλελληνικό ορίζοντα προσδοκίας.

Αίθουσα 1

Άγνωστος,
Προσωπογραφία
Ευγένιου Βούλγαρη

Στέφανος Τριβώλης,
Προσωπογραφία
Νικηφόρου Θεοτόκη

Δυο Διδάσκαλοι του Γένους – Κύριοι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (β' μισό 18^{ου} αι.)

- Ενθαρρύνετε τα παιδιά να μάθουν περισσότερα για τον κάθε εικονιζόμενο. Λέξη – κλειδί μπορεί να είναι ο **Διαφωτισμός**. Μπορείτε να τους δώσετε να διαβάσουν το κείμενο που ακολουθεί:

Στα Επτάνησα ήταν έντονη η ηχώ του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού με εξέχοντες εκπροσώπους τους Ευγένιο Βούλγαρη και Νικηφόρο Θεοτόκη, οι οποίοι μέσα από τις ιδέες τους μεταφέρουν τις νέες ιδέες που κυοφορούνται στην Ευρώπη. Η απόρριψη κάθε αυθεντίας, η κριτική κάθε υφιστάμενης γνώσης και η αποδοχή της λογικής ως του μόνου τρόπου ερμηνείας του κόσμου υπήρξαν βασικοί πυλώνες του Διαφωτισμού. Βαθύτατα πολιτικό κίνημα, μέσω του οποίου η ανερχόμενη αστική τάξη διαμόρφωσε τα πολιτικά της επιχειρήματα που της ήταν αναγκαία για να διεκδικήσει τη συμμετοχή της στη λήψη των αποφάσεων.

- Στη συνέχεια ζητήστε τους να τους χαρακτηρίσουν, με βάση τις εικόνες που βλέπουν, χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν περισσότερα επίθετα.
- Τέλος, ζητήστε τους να σχολιάσουν τα χρώματα των έργων, την πόζα των εικονιζόμενων, το αν ο ζωγράφος καταφέρνει να αποδώσει τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του μοντέλου του. Μπορείτε να ανατρέξετε στο κείμενο του ιστορικού τέχνης θάνου Χρήστου που ακολουθεί:

Παρόλο που ένα μεγάλο μέρος αυτών των έργων είναι ανυπόγραφα, ωστόσο είναι χαρακτηριστική η ενσωμάτωση σ' αυτά τύπων της δυτικής ζωγραφικής. Προσωπογραφίες κληρικών και προσωπογραφίες προσωπικοτήτων της Κέρκυρας καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της ομάδας αυτής. Γενικό χαρακτηριστικό όλων η χρησιμοποίηση τύπων του μπαρόκ και της βενετσιάνικης ζωγραφικής, με τη χρησιμοποίηση πλούσιων χρωμάτων. Άρτια στην τεχνική, τα έργα αυτά δίνουν και τις κατευθύνσεις της κερκυραϊκής κοσμικής ζωγραφικής μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της επανησιακής, με την προτίμηση και την έμφαση στις ρεαλιστικές διατυπώσεις.

Αίθουσα 1

Άγνωστος,
Προσωπογραφία
Διονυσίου Σολωμού

Ι. Β. Καλοσγούρος,
Προσωπογραφία
Νικολάου Χαλικιό-
πουλου Μάντζαρου

Ο ποιητής και ο συνθέτης του Εθνικού Ύμνου (ά' μισό 19^{ου} αι.).

- Σε αυτή τη δυάδα προσωπογραφιών των δύο σπουδαίων δημιουργών, οι λέξεις που μπορούν να μας απασχολήσουν είναι **η ποίηση και η μουσική** και πώς μέσω αυτών των καλλιτεχνικών εκφράσεων οι Επτανήσιοι διατύπωσαν το αίτημά τους για Ελευθερία.
- Στην προθήκη που βρίσκεται στην Αίθουσα 1, οι μαθητές θα έχουν τη σπάνια ευκαιρία να δουν το χειρόγραφο του Νικολάου Χαλικιόπουλου Μάντζαρου πάνω στο οποίο είναι γραμμένος ο Εθνικός μας Ύμνος. Ανατρέξτε στο κείμενο του Κ. Καρδάμη στον κατάλογο της έκθεσης για να βρείτε αναλυτικές πληροφορίες για τη σχέση των δύο δημιουργών, το κλίμα της εποχής τους και τη σπουδαιότητα του χειρογράφου.
- Ζητήστε από τους μαθητές να παρατηρήσουν προσεκτικά το αντικείμενο. Εστιάστε την προσοχή τους στον τρόπο με τον οποίο ο Μάντζαρος διόρθωνε τα λάθη, ή τις αλλαγές που ήθελε να κάνει. Το χειρόγραφο γίνεται ένα παλίμψηστο ιδεών, σκέψεων, συναισθημάτων και είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να το θαυμάσουν από κοντά.
- Συγκρίνετε τον τρόπο παραγωγής μιας μουσικής μελωδίας σήμερα, που η τεχνολογία έχει εισχωρήσει και σε αυτόν τον τομέα. Μιλήστε με τα παιδιά για τους τρόπους με τους οποίους ένας δημιουργός εμπνεόταν τότε και εμπνέεται σήμερα, για να συνθέσει μια μελωδία. Ζητήστε τους να χαρακτηρίσουν με επίθετα τη μουσική του Εθνικού μας Ύμνου.

Αίθουσα 1

Σπυρίδων Προσαλέντης,
Πολεμιστής του '21

Γεώργιος Μηνιάτης,
Σουλιώτισσες

Στα δύο αυτά έργα ιστορικής ζωγραφικής έχουμε πραγμάτευση του σκληρού θέματος του πολέμου και της αυτοθυσίας, τα οποία παρουσιάζονται μέσα από μία ιδεαλιστική ματιά, με εξιδανικευμένη απόδοση και φανερά την έντονη γοητεία που άσκησε το θέμα της Ελληνικής Επανάστασης σε Έλληνες και ξένους ζωγράφους. Οι λέξεις-κλειδιά που θα μας απασχολήσουν είναι: **Ηρωικά θέματα, σύμβολα, θυσία, γενναιότητα, υστεροφημία, ιδεαλισμός, ρομαντισμός.** Το κείμενο της κ. Ροζαλίας Αδαμοπούλου στον κατάλογο της έκθεσης περιέχει πολλές πληροφορίες για κάθε έργο.

- Ενθαρρύνετε τα παιδιά να παρατηρήσουν αρκετή ώρα το έργο του Προσαλέντη *Πολεμιστής*. Ζητήστε τους να περιγράψουν με λεπτομέρεια αυτό που βλέπουν. Καλό θα είναι η περιγραφή τους να περιέχει όσο πιο πολλούς επιθετικούς προσδιορισμούς γίνεται.
- Στο κέντρο δεσπόζει ο πολεμιστής. Ρωτήστε τους μαθητές ποια είναι τα σύμβολα που φέρει και ποιο το «οπτικό» και «συμβολικό» τους βάρος στη σύνθεση.
- Ποιο ρόλο πιστεύουν οι μαθητές ότι παίζουν τα χρώματα που επέλεξε ο Προσαλέντης; Ποια η σχέση των κόκκινων κηλίδων με την υπόλοιπη χρωματική σύνθεση;
- Οι μαθητές μπορούν να καταγράψουν ποια ήταν τα συναισθήματα του πολεμιστή εκείνη τη στιγμή, να φανταστούν το τι προηγήθηκε του στιγμιότυπου που επέλεξε να ζωγραφίσει ο Προσαλέντης, και τι πιστεύουν ότι έγινε μετά. Ενδεχομένως να μπορούν να αφηγηθούν την ιστορία αυτού του πολεμιστή σε πρώτο ή τρίτο πρόσωπο και να δώσουν έτσι μία πιο σφαιρική προσέγγιση στο έργο τέχνης.
- Στον πίνακα του Γεώργιου Μηνιάτη απεικονίζονται οι Σουλιώτισσες με τουφέκια στα χέρια να μάχονται θαρραλέα, αποφασισμένες να ζήσουν ελεύθερες ή να πεθάνουν. Πώς θα τις χαρακτήριζαν τα παιδιά;

- Παρόλο που πρόκειται για ένα τόσο σκληρό θέμα που ακόμη και σήμερα συγκλονίζει όποιον καταπιάνεται με αυτό, η επιλογή του Μηνιάτη δεν έχει δραματικά στοιχεία. Ρωτήστε τους μαθητές γιατί συμβαίνει αυτό, τι ήθελε να προβάλει ο ζωγράφος με αυτή τη σύνθεση και αν πιστεύουν ότι το καταφέρνει.
- Στον ιστότοπο της Εθνικής Πινακοθήκης (www.nationalgallery.gr) στο κεφάλαιο της Ιστορικής Ζωγραφικής¹ υπάρχουν πολλά παραδείγματα αντίστοιχων έργων στα οποία τα παιδιά μπορούν να περιηγηθούν.
- Αναζητήστε με τους μαθητές την ιστορία των Σουλιωτών και εντοπίστε στον χάρτη την περιοχή του Ζαλόγγου όπου συνέβη το μοιραίο γεγονός. Εκεί βρίσκεται η μνημειακή σύνθεση του γλύπτη Γεώργιου Ζογγολόπουλου και του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού. Ο διάσημος γλύπτης κατάφερε να αποδώσει με τρόπο εύγλωττο τον χορό εκείνων των γυναικών, που συνδέθηκε με τη λύτρωση, την αγάπη για την ελευθερία και τον αγώνα για τη ζωή. Πιασμένες χέρι-χέρι, καθώς σέρνουν τον χορό, οι γυναικείες μορφές μεγαθύνονται κλιμακωτά και στην άκρη του γκρεμού της θυσίας γιγαντώνονται και μετατρέπονται σε μορφές τεράστιες, ηρωικές, σύμβολα αιώνια της θυσίας και της αγάπης για την ελευθερία, στον βωμό της οποίας δεν δίστασαν να θυσιάσουν όχι μόνον τη δική τους ζωή, αλλά και τη ζωή των παιδιών τους.
- Ανακαλύψτε στο διαδίκτυο το σημαντικό αυτό μνημείο και μέσα από τις φωτογραφίες που θα βρείτε ζητήστε από τους μαθητές να το συγκρίνουν με το αντίστοιχο ζωγραφικό έργο της έκθεσης.
- Ζητήστε από τους μαθητές να αντιστοιχίσουν σχετικές στροφές του Εθνικού Ύμνου με τα έργα ιστορικής ζωγραφικής που βλέπουν. Διαπιστώνουν αναλογίες μεταξύ της εικαστικής και της λογοτεχνικής προσέγγισης του Αγώνα; Πώς αποδίδει ο ποιητής και πώς οι ζωγράφοι τις έννοιες της θυσίας, της επανάστασης, του θανάτου;

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Σχεδίασμα Γ, 12

Και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες
 Γύρου στη φλόγα π' άναψαν, και θλιβερά τη θρέψαν
 Μ' αγαπημένα πράματα και με σεμνά κρεβάτια,
 Ακίνητες, αστέναχτες, δίχως να ρίξουν δάκρυ·
 Και 'γγίζ' η σπίθα τα μαλλιά και τα λιωμένα ρούχα·
 Γλήγορα, στάχτη, να φανείς, οι φούχτες να γιομίσουν.

Διονύσιου Σολωμού, *Τα ευρισκόμενα*, Προλεγόμενα Ιακώβου Πολυλά, Κέρκυρα 1859, σ. 272.² Βλ. και Λεύκωμα, σ. 92.

¹ https://www.nationalgallery.gr/erga/?language=el&artwork_name=&artwork_type=0&permanent_exhibition=1&location=46&extra_filters=true&extra_filter_artist=&extra_filter_artwork_category_id=131

² Σε όλα τα παραθέματα διατηρείται η ορθογραφία της έκδοσης από την οποία αντλήθηκαν, πλην του πολυτονικού. Βλ. και σ. 25 του παρόντος.

Ύμνος εις την Ελευθερίαν

- 1 Σε γνωρίζω από την κόψι
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψι
που με βία μετράει την γη.
- 2 Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ώ χαίρε, Ελευθεριά!
[...]
- 94 Α! το φως που σε στολίζει,
σαν ηλίου φεγγοβολή,
και μακρίθεν σπινθηρίζει,
δεν είναι, όχι, από τη γη.
- 95 Λάμπιν έχει όλη φλογώδη
χείλος, μέτωπο, οφθαλμός·
φως το χέρι, φως το πόδι, κι
όλα γύρω σου είναι φως.
- 96 Το σπαθί σου αντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατάς,
σαν τον πύργο μεγαλώνεις,
κι εις το τέταρτο κτυπάς.

Αίθουσα 1

Χαράλαμπος Παχής,
*Η δολοφονία
του Ιω. Καποδίστρια*

Χαράλαμπος Παχής,
*Προσωπογραφία
Ιω. Καποδίστρια*

Άγνωστος,
*Προσωπογραφία
Ανδρέα Μουστοξύδη*

Η τελευταία ενότητα των έργων της πρώτης αίθουσας ολοκληρώνεται με τρία σημαντικά έργα, ένα ιστορικής ζωγραφικής και μία προσωπογραφία. Αρχικά το έργο του Χαράλαμπου Παχή *Η δολοφονία του Καποδίστρια*, δεσπόζει στην αίθουσα τόσο εξαιτίας των διαστάσεών του όσο και εξαιτίας του θέματός του. Πρόκειται για την αποτύπωση μίας κομβικής για την πατρίδα μας στιγμής, όταν ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας δολοφονήθηκε στο Ναύπλιο, που σηματοδοτεί την αρχή πολλών δεινών για τη χώρα. Είναι ένα έργο το οποίο στην εικονογραφία του περιέχει πολλούς συμβολισμούς, πρόσωπα που, αν και δεν ήταν παρόντα τη στιγμή της δολοφονίας, έχουν τοποθετηθεί από τον ζωγράφο εκεί για συμβολικούς λόγους.

Μπορεί μάλιστα να συζητηθεί, σε συνδυασμό με την προσωπογραφία του Κυβερνήτη, το έργο του ίδιου ζωγράφου, του Χαράλαμπου Παχή, που βρίσκεται δίπλα του συνοδεύεται από ένα πολύ σημαντικό παράθεμα, ενδεικτικό του τρόπου σκέψης του μεγάλου αυτού πολιτικού.

- Ζητήστε από τους μαθητές σας να κάνουν λεπτομερή περιγραφή του πίνακα του Χαράλαμπου Παχή. Με άξονα τις ερωτήσεις **πού, ποιος, πότε, γιατί**, βοηθήστε τους να δομήσουν μία ολοκληρωμένη περιγραφή με αρχή, μέση και τέλος, σαν να αφηγούνται μία ιστορία.
- Ποιοι είναι οι πρωταγωνιστές και για ποιο λόγο πιστεύουν οι μαθητές ότι ο Χαράλαμπος Παχής έβαλε στη σύνθεση τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Ανδρέα Μουστοξύδη, οι οποίοι δεν ήταν παρόντες στην πραγματικότητα; Τι ήθελε να συμβολίσει με αυτό;
- Ασχοληθείτε με το σκηνικό της δράσης. Ζητήστε από τα παιδιά να βρουν σε ποιο σημείο έγινε η δολοφονία, βρείτε εικόνες από την περιοχή όπως είναι σήμερα και κάνετε σύγκριση του πίνακα και της πραγματικής

τοποθεσίας. Πολύ συχνά στα μουσεία, η παρατήρηση παλαιών έργων τοπιογραφίας μάς δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε τον τόπο όπως ήταν και να ανιχνεύσουμε σημαντικές αλλαγές που μπορεί να έχει υποστεί.

➤ Εστιάστε τώρα στην προσωπογραφία του Καποδίστρια και διαβάστε το κείμενο με τις σκέψεις που είχε διατυπώσει ο ίδιος, λίγες μέρες πριν πεθάνει. Συζητήστε με τα παιδιά το πόσο προφητικές μπορεί να ήταν, τι δείχνουν για τον χαρακτήρα του Κυβερνήτη και τα συναισθήματά του απέναντι στην πατρίδα μας. Πιστεύουν ότι οι σκέψεις του αποτυπώνονται κατά κάποιο τρόπο στο πρόσωπό του; Έχει καταφέρει ο Παχής να δημιουργήσει ένα έργο με εμφανή όχι μόνο τα εξωτερικά αλλά και τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του Καποδίστρια; Ας δικαιολογήσουν την άποψή τους.

Ας λένε και ας γράφουν ό,τι θέλουν. Έρχεται όμως ο καιρός που οι άνθρωποι θα κρίνονται όχι για όσα είπαν ή έγραψαν για τις πράξεις τους, αλλά για όσα μαρτυρούν οι ίδιες οι πράξεις τους. Με τη δύναμη που μου δίνει αυτό το αξίωμα, έζησα στον κόσμο μέχρι τη δύση της ζωής μου όπως ακριβώς επιθυμούσα. Είναι αδύνατον να αλλάξω σήμερα, αλλά θέλω να κάνω ό,τι πρέπει, και ας γίνει ό,τι γίνει.

Αίγινα, 14 Σεπτέμβριου 1831

Απόσπασμα (μεταφρασμένο από τα γαλλικά) από την επιστολή του Κυβερνήτη Ι. Α. Καποδίστρια προς τον Εϋνάρδο, λίγες μέρες πριν τη δολοφονία του. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 98.

➤ Οργανώστε μία επίσκεψη στο Μουσείο Καποδίστρια (<https://www.capodistriasmuseum.gr/>) στην περιοχή των Ευρωπούλων. Εκεί, εκτός του ότι θα επισκεφθείτε ένα υπέροχο μουσείο με προσωπικά αντικείμενα του Κυβερνήτη και όχι μόνο, θα μπορέσετε να δείτε και μία άλλη εκδοχή του έργου *Η δολοφονία του Καποδίστρια*, φιλοτεχνημένη και πάλι από τον Χαράλαμπο Παχή.

➤ Καθώς μπορείτε να έχετε και τα δύο έργα σε ψηφιακή μορφή, μπορείτε να συζητήσετε με τους μαθητές τις ομοιότητες, τις διαφορές, τους συμβολισμούς, το σκηνικό και γενικότερα τον τρόπο με τον οποίο ο Παχής επιλέγει να αφηγηθεί το θλιβερό αυτό συμβάν και στις δύο εκδοχές του.

Ένα από τα πρόσωπα που παρουσιάζει ο Χαράλαμπος Παχής δίπλα στον Καποδίστρια, την ώρα της δολοφονίας, είναι ο Ανδρέας Μουστοξύδης, επιφανής πολιτικός, λόγιος και αδελφικός φίλος του Κυβερνήτη. Εκείνος όμως δεν ήταν παρών.

➤ Ασχοληθείτε με την προσωπογραφία του Μουστοξύδη. Ζητήστε από τους μαθητές να τον χαρακτηρίσουν με βάση την εικόνα που βλέπουν. Ψάξτε περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή, τη δράση του και τη σχέση του με τον Ιωάννη Καποδίστρια.

➤ Ρωτήστε τους μαθητές αν είναι δικαιολογημένη η επιλογή του Παχή να τον συμπεριλάβει στην εικονογραφία της δολοφονίας και γιατί.

Αίθουσα 2

Σε αυτή την αίθουσα κυριαρχούν οι προσωπογραφίες, ενώ ξεχωρίζουν ένα έργο ιστορικής ζωγραφικής, αγνώστου καλλιτέχνη, και ένα έργο του ζωγράφου Θεόδωρου Ράλλη με θέμα τους πρόσφυγες. Βρισκόμαστε στη μεταεπαναστατική περίοδο, όπου μέσα από τα γραπτά, τη δράση και τις πεποιθήσεις των εικονιζόμενων στις προσωπογραφίες προσώπων βλέπουμε τον τρόπο με τον οποίο οι Επτανήσιοι συνέχισαν τον Αγώνα για τη δική τους Ελευθερία και την Ένωση με την Ελλάδα.

Σημαντικές μορφές της κερκυραϊκής λογιόσύνης, που εμπνεύστηκαν από τις ίδιες αρχές και εργάστηκαν συστηματικά για την ανάπτυξη της πατρίδας και την πρόοδο του ελληνισμού, είναι οι Πέτρος Βράιλας-Αρμένης (αγνώστου), Μητροπολίτης Αθανάσιος (Γ. Σαμαρτζή), Ιάκωβος Πολυλάς (Γ. Σαμαρτζή), και Γεράσιμος Μαρκοράς (Γ. Σαμαρτζή), και τελευταίος ο εμβληματικός εκπρόσωπος της πρώτης γενιάς Επτανησίων που ανδρώθηκαν μετά την Ένωση, Λορέντζος Μαβίλης (Π. Λεμπέση), ο οποίος εξέφρασε με τον πλέον ρομαντικό τρόπο την αγάπη του για τη γλώσσα και την πατρίδα, μια αγάπη που του εμφύσησε την υψηλή ιδέα του χρέους και τον οδήγησε να πολεμήσει στην Κρήτη το 1896, στην Άρτα το 1897, αργότερα να πολιτευτεί και τέλος να θυσιαστεί ηρωικά μαχόμενος, στα 52 του χρόνια, στον Αγώνα για την απελευθέρωση της Ηπेरου από τον οθωμανικό ζυγό.

Οι λέξεις-κλειδιά που θα μας απασχολήσουν σε αυτή την αίθουσα είναι: *ψυχογράφημα, εσωτερικά χαρακτηριστικά του απεικονιζόμενου προσώπου, Ένωση με την Ελλάδα, ελευθερία, γλώσσα, πολιτική, αναπαράσταση του ήρωα, σύμβολα, εξιδανίκευση, Οριενταλισμός, υφές, χρώμα, συναίσθημα.*

Μερικές γενικές ερωτήσεις για τις προσωπογραφίες

Όπως ειπώθηκε και για τα έργα της πρώτης αίθουσας, σκοπός του ζωγράφου είναι να συλλάβει τον εσωτερικό κόσμο του εικονιζόμενου προσώπου και να αποδώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μέσα και από τη χρήση συμπληρωματικών στοιχείων στον πίνακα.

- Ρωτήστε τους μαθητές αν υπάρχει κάποια από τις προσωπογραφίες της αίθουσας που τους κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον. Γιατί συμβαίνει αυτό και ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά του έργου που τους κάνουν περισσότερη εντύπωση;
- Διαβάστε με τους μαθητές μεγαλόφωνα τα παραθέματα στις προσωπογραφίες της αίθουσας και ανιχνεύστε τις λέξεις με τις οποίες οι λόγιοι των Επτανήσων παραινούν τους συμπολίτες τους για την ανάπτυξη της πατρίδας τους και την πρόοδο του Ελληνισμού.

Αίθουσα 2

Άγνωστος,
Πολεμιστής με άλογο

Σημαντικά γεγονότα του Αγώνα, στιγμές από την καθημερινή ζωή, μάχες, πολεμικά επεισόδια, ήρωες επώνυμοι και ανώνυμοι καθώς και έργα με έντονο συμβολικό περιεχόμενο αποτελούν, όπως ειπώθηκε, τη θεματολογία της ιστορικής ζωγραφικής. Ένα αγαπημένο θέμα των ζωγράφων είναι η απεικόνιση ηρώων κυρίως τη στιγμή της μάχης, σε κάποιο πολεμικό επεισόδιο, σε μία στιγμή έντονης δράσης, όπου υπερέχουν και κατατροπώνουν τον εχθρό.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα τα έργα των:

Ζακ Λουί Νταβίντ, *Ο Ναπολέων* (https://fr.wikipedia.org/wiki/Jacques-Louis_David#/media/File:David_-_Napoleon_crossing_the_Alps_-_Malmaison2.jpg)

Ευγένιου Ντελακρουά, *Επεισόδιο του Ελληνικού Αγώνα* (<https://www.nationalgallery.gr/artwork/episodio-tou-el-linikou-agona/>)

Γεώργιου Μαργαρίτη, *Ο Καραϊσκάκης ορμά έφιππος προς στην Ακρόπολη* (<https://www.nationalgallery.gr/artwork/o-georgios-karaiskakis-orma-efippos-pros-tin-akropoli/>)

Στην έκθεση συναντάμε ένα έργο αγνώστου καλλιτέχνη που απεικονίζει έναν πολεμιστή με άλογο, όχι όμως σε αυτές τις στιγμές έντασης και υπεροχής που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Αντίθετα, εδώ έχουμε μία εικόνα στην οποία έμφαση δίνεται στον πρωταγωνιστή, ο οποίος βρίσκεται σε ήρεμη ψυχική κατάσταση, κρατάει το άλογό του και μοιάζει να ποζάρει στον ζωγράφο ενώ στο βάθος της σύνθεσης διακρίνεται κάπως ο τόπος, που μοιάζει να είναι το φρούριο της Κέρκυρας, όπου εκτυλίσσεται μια μάχη.

➤ Συγκρίνετε αυτό το έργο με τα έργα που σας προτείνονται ψηφιακά. Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές;

➤ Ποια είναι η στερεοτυπική εικονογραφία που ενδυναμώνει τον ρόλο του ήρωα; Για παράδειγμα μπορείτε να εστιάσετε στην κίνηση των αλόγων, στη θέση του εχθρού ο οποίος βρίσκεται πάντοτε σε μειονεκτική θέση, στον δυναμισμό που εκπέμπουν αυτές οι εικόνες ως προς τη θέση του ήρωα στη σύνθεση που είναι πάντα κεντρική.

➤ Ο ζωγράφος Γεώργιος Μαργαρίτης, επηρεασμένος από το νεοκλασικό πνεύμα, φιλοτέχνησε προσωπογραφίες Αγωνιστών και διαφόρων προσωπικοτήτων της εποχής με μία διάθεση ωραιοποίησης και εξιδανίκευσης. Πώς φαίνεται αυτό το χαρακτηριστικό στο έργο με τον Καραϊσκάκη;

Αίθουσα 2

Θεόδωρος Ράλλης,
Οι πρόσφυγες

Ο ζωγράφος Θεόδωρος Ράλλης (<https://www.nationalgallery.gr/artist/rallis-theodoros/>) θεωρείται ο πιο αυθεντικός εκπρόσωπος του ρεύματος του Οριενταλισμού στην Ελλάδα. Ο Οριενταλισμός σηματοδοτεί ένα ρεύμα τέχνης που αναπτύχθηκε κυρίως στη Γαλλία, προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, και αφορά στη νοσταλγία της Ανατολής, στη λατρεία του εξωτικού και του παράδοξου. Ευρύτερα συνδέεται με τον Ρομαντισμό. Προέκυψε κυρίως μέσα από τα ταξίδια καλλιτεχνών στη Δυτική Ασία, οι οποίοι μετά από τις περιπλανήσεις τους εκεί υιοθέτησαν στα έργα τους στοιχεία της ανατολίτικης παράδοσης και εικονογραφίας. Η Ανατολή εξάπτει τη φαντασία και πυροδοτεί το πάθος. Διαδεδομένο θέμα οι σκηνές της καθημερινής ζωής, όπου κυριαρχούν παραδοσιακές στολές, με όλο τον πλούσιο διάκοσμό τους, η ζωή της υπαίθρου, οι υφές, τα χρώματα και οι μυρωδιές που αναδύουν έντονο ανατολίτικο χαρακτήρα. Ζωηρά κόκκινα, φωτεινά μπλε, η απόδοση του ασημιού και του χαλκού στα αντικείμενα, η μυστηριακή ατμόσφαιρα, η θεματολογία με έμπνευση από το εξωτικό και το παράδοξο, είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία που μπορεί κανείς να ανιχνεύσει εύκολα σε οριενταλιστικά έργα.

Με το έργο *Οι πρόσφυγες* του Θεόδωρου Ράλλη συνδέουμε το εξής γεγονός:

Με τη συνθήκη του Παρισιού (και την καθοριστική συμβολή του Ι. Καποδίστρια, ως Υπουργού Εξωτερικών του Τσάρου), τα Επτάνησα το 1815 ανακηρύχθηκαν "ενιαίο, ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος", αλλά υπό την άμεση και αποκλειστική προστασία του Βασιλέα της Μεγάλης Βρετανίας. Στην πράξη, όμως, η συνθήκη καταστρατηγήθηκε, καθώς ουσιαστικά τα νησιά τέθηκαν υπό τον στενό έλεγχο του βρετανού Αρμοστή Τόμας Μαίτλαντ, έναν έλεγχο που επεκτεινόταν σε όλα τα ζητήματα, όχι μόνον της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και κάθε είδους εσωτερικής δραστηριότητας. Ως πρώτο βήμα, ο Μαίτλαντ επέβαλε το Σύνταγμα του 1817 (το πιο ανελεύθερο από όλα όσα είχαν ισχύσει έως τότε στην Επτάνησο) με αποτέλεσμα η σχέση διοικούντων-διοικουμένων να διαρραγεί.

Η αντιδραστική αρμοστεία Μαίτλαντ συνδέθηκε και με ένα ακόμη ιδιαιτέρως μελανό σημείο της βρετανικής πολιτικής, το 1819: την πώληση της Πάργας (που έως τότε ήταν προσάρτημα του Ιονίου Κράτους) στον Αλή Πασά, γεγονός που οδήγησε τους Παργινούς στην προσφυγιά και προκάλεσε διεθνώς αλγεινή εντύπωση.

(Απόσπασμα από το κείμενο του κ. Δ. Ζυμάρη στον κατάλογο της έκθεσης. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 24-26.)

- Ζητήστε από τους μαθητές να περιγράψουν την εικόνα. Καθοδηγήστε τους, ώστε να επιμείνουν στα στοιχεία που προαναφέρθηκαν σχετικά με τον Οριενταλισμό.
- Διαβάστε στους μαθητές το απόσπασμα σχετικά με το ιστορικό γεγονός και συζητήστε μαζί τους το πώς επέλεξε ο ζωγράφος να το εικονογραφήσει.
- Μιλήστε για τα συναισθήματα των ανθρώπων που βρίσκονται μέσα στην εκκλησία και καταγράψτε τα.
- Εστιάστε στις εκφράσεις των προσώπων που βρίσκονται στο πρώτο και το δεύτερο πλάνο και περιγράψτε τες.
- Βρείτε περισσότερες πληροφορίες για τον Οριενταλισμό και άλλα έργα του Θεόδωρου Ράλλη. Ο ιστότοπος της Εθνικής Πινακοθήκης και Μουσείου Αλ. Σούτσου έχει και άλλες πληροφορίες (www.nationalgallery.gr)

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ

- Ζητήστε από τους μαθητές να σας πουν αν τους άρεσε περισσότερο κάποιο έργο, ποιο ήταν και γιατί. Αυτό μπορεί να είναι το έναυσμα για να βρουν περισσότερες πληροφορίες και να το εξετάσουν σε βάθος.
- Μπορεί να τους εντυπωσίασε η δράση ή τα γραπτά ενός προσώπου και να θέλουν να μάθουν περισσότερα για αυτό.
- Ενθαρρύνετε τους να σκεφτούν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν οι ζωγράφοι των έργων που παρουσιάζονται: ενδεχομένως οι απεικονιζόμενοι να πόζαραν για αυτούς ή τα ηρωικά θέματα να αντλήθηκαν από τη φαντασία τους και από τις περιγραφές των σχετικών κειμένων. Σε κάποια άλλα έργα υπάρχει έντονος συμβολισμός, εξιδανίκευση, ρομαντική διάθεση κλπ. Αναρωτηθείτε ποιος ήταν τελικά ο ρόλος της προσωπογραφίας και της ιστορικής ζωγραφικής για τους θεατές της εποχής αλλά και για εμάς σήμερα. Είναι ο ίδιος, έχει αλλάξει; Πώς προσεγγίζουμε εμείς σήμερα τέτοια έργα τέχνης και πώς το κοινό του 19^{ου} αιώνα που τα πρωτοέβλεπε; Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές μπορούν να συνειδητοποιήσουν τον παιδευτικό ρόλο της τέχνης στο παρελθόν, με έντονο τον διδακτικό και εμπυχωτικό χαρακτήρα.
- Επιλέξτε μία προσωπογραφία και ένα έργο ιστορικής ζωγραφικής. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να υιοθετήσουν έναν ρόλο, είτε του απεικονιζόμενου, είτε του ζωγράφου, είτε του πρωταγωνιστή ή κάποιου που παρουσιάζεται σε δεύτερο πλάνο, και να μιλήσουν σε πρώτο πρόσωπο για την εμπειρία που βιώνουν. Εφόσον έχετε πολλαπλές αφηγήσεις για το ίδιο θέμα, θα μπορέσετε να συζητήσετε με τους μαθητές θέματα όπως: σε ποια σημεία εστιάσαν, τι θέματα ανίχνευσαν, πώς εξέφρασαν τα συναισθήματα του απεικονιζόμενου προσώπου κλπ.

- Εστιάστε σε ένα έργο με αφηγηματικό περιεχόμενο. Σε μία αρχική περιγραφή του ζητήστε από τους μαθητές να καταγράψουν αυθόρμητα λέξεις, όσες περισσότερες μπορούν. Οι λέξεις αυτές μπορεί να είναι ουσιαστικά, επίθετα, προσδιορισμοί, ας είναι όσο το δυνατόν περισσότερες. Αυτές μπορεί να αποτελέσουν την έμπνευση των παιδιών, ώστε να δημιουργήσουν μία δική τους αφήγηση. Αφού μιλήσετε για τις βασικές αρχές της αφήγησης, ζητήστε τους να γράψουν κάτι δικό τους με αφορμή ένα ή περισσότερα έργα τέχνης. Η ιστορία τους μπορεί να είναι σε πρώτο ή τρίτο πρόσωπο, να έχει διαλόγους και άλλες αφηγηματικές τεχνικές. Στο τέλος, διαβάστε τις ιστορίες και συζητήστε την εμπειρία των παιδιών.
- Ενθαρρύνετε τους μαθητές να παρατηρήσουν και τα χαρακτηριστικά που βρίσκονται στην κεντρική αίθουσα, τα οποία παρουσιάζουν όψεις της πόλης την εποχή που εξετάζουμε. Ένα ενδιαφέρον παιχνίδι θα ήταν να προσπαθήσουν, με βάση το χαρακτηριστικό, να βρουν γειτονίες, μνημεία και άλλα αρχιτεκτονικά στοιχεία που διασώζονται μέχρι σήμερα. Μιλήστε μαζί τους για την ανάγκη διατήρησης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της Κέρκυρας, για το τι σημαίνει η φράση πόλη – μνημείο ΟΥΝΕΣΚΟ, για το πώς εμείς μπορούμε σήμερα να την προστατέψουμε.
- Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας, μπορεί να οργανωθεί ένας φωτογραφικός περίπατος με θέμα τη μνήμη και την αποτύπωση της Ιστορίας στην πόλη μας, όπου τα παιδιά θα φωτογραφίσουν μνημεία, ονόματα δρόμων, γειτονίες, αντικείμενα σχετικού ενδιαφέροντος. Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό Εικαστικών στην τάξη, μπορούν να οργανώσουν μία έκθεση με τις δημιουργίες τους.
- Μετά την επίσκεψη οι μαθητές μπορούν να καταθέσουν τις σκέψεις τους, γραπτά ή προφορικά, και να μιλήσουν για το τι τους άρεσε, τι θα ήθελαν να είναι διαφορετικό, τι αποκόμισαν. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, μπορούν να εμβαθύνουν στις έννοιες **Αγώνας**, **Πατρίδα**, **Γλώσσα**, **Ελευθερία** και να αποτυπώσουν με όποιο τρόπο θέλουν (γραπτό κείμενο, ποίηση, φωτογραφία, ζωγραφική, συνδυασμός όλων αυτών) το τι σημαίνουν για εκείνα οι έννοιες αυτές.

Μέρος Β'

Ορισμένα σχόλια ιστορικού – φιλολογικού περιεχομένου

Δημήτρης Ζυμάρης, ιστορικός, Επιστημονικός Διευθυντής Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας

Όπως επισημαίνεται στο Λεύκωμα, κάθε έργο Τέχνης της έκθεσης συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα σύντομα παραθέματα, τα οποία έχουν επιλεγεί με γνώμονα τη σχέση τους με το θέμα εκάστου έργου. Οι προσωπογραφίες συνοδεύονται από χαρακτηριστικά αποσπάσματα κειμένων που έχουν γράψει οι ίδιοι οι εικονιζόμενοι ή που αναφέρονται σ' εκείνους. Οι ηθογραφικές σκηνές συνοδεύονται με συσχετιζόμενα -από θεματικής απόψεως- αποσπάσματα κειμένων, ή με στροφές ποιημάτων του Δ. Σολωμού και του Α. Κάλβου.

Κύριο χαρακτηριστικό, ή μάλλον συνεκτικός δεσμός, των είκοσι τεσσάρων παραθεμάτων (με κεντρικό άξονα την παρακαταθήκη του Εθνικού Ποιητή Διονύσιου Σολωμού) θα μπορούσε να θεωρηθεί ο κοινός προβληματισμός και οι αντίστοιχες αντιλήψεις που εκφράζουν τα συγκεκριμένα κείμενα, ίσως ως μια μορφή ανανομηματοδότησης που αναπτύσσεται μεταξύ τους ή μάλλον ως μια «διαδοχή ιδεών» για τον κοινό αγώνα υπέρ της ελευθερίας της πατρίδας, αλλά και υπέρ της ανάδειξης της αξίας και του σεβασμού της καθομιλουμένης ελληνικής γλώσσας.

Στα παραθέματα (στα οποία διατηρήθηκε η ορθογραφία της έκδοσης από την οποία αντλήθηκαν, πλην του πολυτονικού) επισημαίνονται ορισμένες λέξεις-κλειδιά και ακολουθούν κάποιες ενδεικτικές προτάσεις για συζήτηση.

Προτείνεται να έχει προηγηθεί η μελέτη του ιστορικού σημειώματος του Λευκώματος (όπου και ενδεικτική βιβλιογραφία) όπως επίσης και των βιογραφιών των προσωπικοτήτων που παρουσιάζονται στην έκθεση και φυσικά η μελέτη πολλών άλλων σχετικών συγγραμμάτων.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Στοχασμοί για την «άμυνα της ελευθερίας» (1772)

[...] **Η αδυναμία του Οθωμανικού Κράτους**, εις την οποίαν έως τώρα ευρέθη, δεν προέρχεται μόνον από την ανασκησίαν και απειρίαν των στρατιωτικών, αλλά προσέτι και από την δυσμένειαν των υπηκόων. [...] Αυτό το Βασίλειον τρέφει τους **Γραικούς** μέσα από τα σπλάγχνα του. **Πλήθη πολυάριθμα**, τα οποία τόσοσ καιρόν **απανθρώπως κατατυραννούμενα**, επειδή βλέπουν την **καταδυναστείαν** και την θλίψιν, προχωρούσαν εις αύξησιν, δεν είναι δυνατόν **να μη εμπικραίνωνται κατά των τυράννων** αυτών, και εις πάντα καιρόν **ταραχής και ανωμαλίας, να μη είναι πρόθυμοι εις άμυναν της ελευθερίας** [...] ¹

Ευγένιος Βούλγαρης, *Στοχασμοί εις τους παρόντας κρίσιμους Καιρούς, του Κράτους του Οθωμανικού*, Αγία Πετρούπολη, 1772, σ. 31. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 84.

➤ Αξιοποιώντας τις ενότιες του μαθήματος της Νεότερης Ιστορίας σχετικά με τις **ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού** καθώς και της **Αμερικανικής και Γαλλικής Επανάστασης**, μπορεί να γίνει αναφορά στην επίδραση που άσκησαν αυτές οι ιδέες στη διατύπωση του παραπάνω αποσπάσματος.

Για παράδειγμα, να συναρτηθεί η θέση του Ευ. Βούλγαρη πως, όταν το κράτος καταχράται την εξουσία, είναι υποχρέωση των υπηκόων να αντιδράσουν, με αντίστοιχες απόψεις Ευρωπαίων διαφωτιστών.

Επίσης, εδώ συναντούμε, στο πρώτο κιόλας έργο της έκθεσης, την έννοια **Ελευθερία**, η οποία απαντά στα περισσότερα κείμενα που ακολουθούν, ενίοτε με διαφορετικό περιεχόμενο. Με αυτήν την έννοια της Ελευθερίας κλείνει η έκθεση, στο παράθεμα που συνοδεύει την προσωπογραφία του Λορέντζου Μαβίλη.

Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν αυτήν την έννοια στα εκτεθειμένα έργα και στα παραθέματα, είτε ως απεικόνιση, είτε ως διατύπωση.

¹ ΣΤΣ: Στην πρώτη έκδοση αυτού του κατ' εξοχήν πολιτικού κειμένου δεν αναφέρεται το όνομα του Ευ. Βούλγαρη ως συγγραφέα, ούτε ο τόπος και ο χρόνος έκδοσής του. Όμως έχει γίνει δεκτό από τους ειδικούς ερευνητές ότι είναι δικό του έργο και ότι συντάχθηκε και εκδόθηκε στην Αγία Πετρούπολη το 1772, κατά τη διάρκεια δηλαδή του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774. Μεταγενέστερες εκδόσεις του βιβλίου, με το όνομα του Ευ. Βούλγαρη ως συγγραφέα, κυκλοφόρησαν στην Κέρκυρα το 1851 και το 1854. Επίσης, μεταφράστηκε και εκδόθηκε, ανώνυμα, στα γαλλικά με τον τίτλο: *Réflexions sur l'état critique actuel de la puissance ottomane*, και επανεκδόθηκε στα ρωσικά, το 1780 και το 1788.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Εις τον φιλάρετον και φιλομαθὴν αναγνώστην (1766)

[...] Στοχαζόμενος ἀκόμη, πως ὅσον πλουτούμεν λόγων Ευαγγελικῶν συγγραφεύτων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον παρά των Θεοφόρων Πατέρων, τῶσον υστερημένοι εἴμεσθην ἀπὸ λόγους συνθεμένους εἰς τὴν κοινὴν ταύτην γλῶσσαν, ἣ ὁποία τὴν σήμερον πολιτεύεται, καὶ τὴν ὁποίαν ὅλοι κοινῶς οἱ ὁμογενεῖς Ἕλληνας καταλαμβάνουσι.

Προετράπην δε καὶ ἐπαρακινήθην πολλά εἰς τοῦτο, παρά τε τοῦ ελλογιμωτάτου Ἱεροδιδασκάλου Ἱερεμίου Καββαδία, τοῦ καὶ κοινού διδασκάλου εἰς τὸ κατὰ Κέρκυραν σχολεῖον, καὶ παρά ἄλλων πολλῶν Ἑλλογίμων φίλων. [...]

Ὁ σκοπός μου ωφέλεια εἶναι των ἀδελφῶν ἡμῶν ὀρθοδόξων, καὶ ὄχι ἐπαινος, ἢ δόξα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ετοῦτος εἶναι ὁ σκοπός του βιβλίου ετοῦτου, ἀς συμπαθῇ ὁ ἀναγινώσκων τὰς ἐλλείψεις, στοχαζόμενος καὶ ετοῦτο, πως ἡ καθημερινὴ φροντίς του σχολεῖου, καὶ τῆς παραδόσεως των μαθημάτων, δὲν με ἄφησαν ποτέ, καθὼς ἐπρεπε τὸν εαυτόν μου νὰ ἀφιερῶσω εἰς τὴν σύνθεσιν των λόγων [...].

Νικηφόρος Θεοτόκης, *Λόγοι εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν* [...], Λειψία 1766, σ. b2. Βλ. καὶ Λεύκωμα, σ. 88.

➤ Ἐδῶ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀναφορὰ στὴν πεποίθησι ὅτι **ὁ ρόλος τῆς παιδείας** εἶναι **πρωταγωνιστικὸς γιὰ τὸν «φωτισμὸ τοῦ Γένους»**, ὅπως καὶ στὴ σημασία που ἔχει ἡ κατανόησι τῆς **κοινῆς γλώσσας**, δηλαδὴ τῆς ἀπλῆς καθομιλουμένης.

Ἀκόμη, ἀξιοπρόσεκτὴ εἶναι ἡ διατύπωσι ὅτι «*ἡ κοινὴ γλῶσσα πολιτεύεται*», ὡς νὰ ἔχει δηλαδὴ ἡ γλῶσσα ὄχι μόνον ἐπικοινωνιακὴ ἀλλὰ καὶ πῶλιτικὴ σημασία, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ διαμορφῶνῃ πολίτες, μέσω τῆς κατανόησι των ἀπλῶν ἐννοιῶν.

Πολύ σημαντικὴ στάθηκε ἡ καλλιέργεια αὐτῆς τῆς ἀποψῆς γιὰ τὴν *κοινὴ γλῶσσα*. Κομβικῆς σημασίας -ἐν γένει γιὰ τὴν ἐπανησιακὴ λογιόσύνῃ- ἀποτελεῖ ἓνα θέμα που ἐπανέρχεται στα ἐπόμενα παραθέματα καὶ καταδεικνύει τὸν συνεπὴ Ἀγῶνα γιὰ τὴν υποστήριξή καὶ καθιέρωσή τῆς.

Ἦδη, λοιπὸν, ἀπὸ τα δύο πρῶτα ἀποσπάσματα ἀναδύονται οἱ ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς γλώσσας καὶ κατ' ἐπέκτασι οἱ **βασικὲς ἀρχές τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ**, που καλλιεργήθηκε στα ἐυρωπαϊκὰ ἀστικά κέντρα τῆς ἐλληνικῆς διασποράς.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι οἱ δύο ἱεράρχες εἶναι ἐπιστήμονες με πλούσιο συγγραφικὸ ἔργο. Μάλιστα, ὁ Ευγένιος Βούλγαρης μεταφράζει ἀπὸ τὸν Βολτέρο γιὰ πρῶτὴ φορὰ στα ἐλληνικά τὸν ὄρο *ανεξίθρησκία* καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ἀναφέρεται ἐπισήμως στὸ ἠλιοκεντρικὸ σύστημα.

ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΕΣ

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Σχεδιάσμα Γ, 12

Και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες
Γύρου στη φλόγα π' άναψαν, και θλιβερά τη θρέψαν
Μ' αγαπημένα πράματα και με σεμνά κρεβάτια,
Ακίνητες, αστέναχτες, δίχως να ρίξουν δάκρυ.
Και 'γγίζ' η σπίθα τα μαλλιά και τα λιωμένα ρούχα.
Γλήγορα, στάχτη, να φανείς, οι φύχτες να γιομίσουν.

Διονύσιος Σολωμός, *Τα Ευρισκόμενα*, Προλεγόμενα Ιακώβου Πολυλά, Κέρκυρα, 1859, σ. 272. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 92.

➤ Παρότι το ζωγραφικό έργο *Σουλιώτισσες* το εμπνεύστηκε ο ζωγράφος από μια άλλη, προγενέστερη ιστορική στιγμή, εντούτοις, θεωρήσαμε ότι εντάσσεται στο ίδιο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο και ότι η συγκεκριμένη εικαστική σύνθεση συνδιαλέγεται αρμονικά με τους παραπάνω στίχους του Εθνικού Ποιητή, αφού -εν τέλει- **και τα δύο έργα, εικόνας και λόγου, απηχούν με ενάργεια το ηρωικό στοιχείο του Αγώνα.**

Έτσι, οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν **αναλογίες μεταξύ του εικαστικού έργου και του ποιητικού αποσπάσματος**. Επίσης, μπορούν να συζητήσουν για την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στον Αγώνα και το πρότυπο του Αγωνιστή που δεν πτοείται.

ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΤΟΥ '21

Ύμνος εις την Ελευθερίαν

- 1 Σε γνωρίζω από την κόψι
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψι
που με βία μετράει την γη.

- 2 Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ώ χαίρε, Ελευθεριά!
[...]

- 94 Α! το φως που σε στολίζει,
σαν ηλίου φεγγοβολή,
και μακρίθεν σπινθηρίζει,
δεν είναι, όχι, από τη γη.

- 95 Δάμψιν έχει όλη φλογώδη
χείλος, μέτωπο, οφθαλμός·
φως το χέρι, φως το πόδι,
κι όλα γύρω σου είναι φως.

- 96 Το σπαθί σου αντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατάς,
σαν τον πύργο μεγαλώνεις,
κι εις το τέταρτο κτυπάς.

Διονύσιος Σολωμός, *Τα Ευρισκόμενα*, Προλεγόμενα Ιακώβου Πολυλά, Κέρκυρα, 1859, σ. 1 και σ. 21. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 94.

- Οι μαθητές μπορούν και εδώ να αναζητήσουν αναλογίες μεταξύ του εικαστικού έργου και του ποιητικού αποσπάσματος. Επίσης, μπορεί να γίνει ανάλυση των συγκεκριμένων στροφών του Ύμνου και αναφορά στο πρότυπο και τα σύμβολα του Αγωνιστή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ακολουθούν τέσσερα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από κείμενά του, τα οποία αντιπροσωπεύουν διαφορετικές χρονικές περιόδους και πτυχές των αντιλήψεών του.

A. «...Ημείς ημπορούμεν ήδη **να διοικηθώμεν αφ' εαυτού μας**, να κάμωμεν χρσιίμους στερεώσεις, να επιταχύνωμεν διά την του ομογενοούς Γυμνασίου διάταξιν, **να εξαναστήσωμεν την Πατρικήν μας γλώσσαν, και με το μέσον αυτής, τας των προγόνων μας αρετάς**...».

Κέρκυρα, 26 Απριλίου 1804

Απόσπασμα από Μονόφυλλο (Εγκύκλιος της Διοίκησης) «προς τους πολίτας της Επτανήσου Πολιτείας», που υπογράφει ο «εξ απορρήτων» Ιωάννης Καποδίστριας, Συλλογή Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 96.

➤ Στο παραπάνω απόσπασμα, επισημαίνεται η **ύπαρξη μιας πρώτης πατρίδας με κρατική υπόσταση, δηλαδή της Επτανήσου Πολιτείας**. Με βάση αυτό το πρώτο ελληνικό κράτος, έστω υπό ρωσο-οθωμανική επικυριαρχία, εκφράζεται από τον Ι. Α. Καποδίστρια η ελπίδα για αυτονομία διοίκησης (κατοχυρωμένη, άλλωστε στο Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας), γίνεται **αναφορά στην εκπαίδευση, με έμφαση στην πατρική γλώσσα, και φυσικά στο αρχαιοελληνικό πρότυπο**.

Με την παραπάνω αφορμή, μπορούν οι μαθητές να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για την Επτανήσο Πολιτεία καθώς και τον Ι. Καποδίστρια και ειδικά τον ρόλο του στην παιδεία. Υπενθυμίζεται ότι ο Ιω. Α. Καποδίστριας, κατά τη διετία 1804-1806, χρημάτισε Επιθεωρητής της Εκπαιδεύσεως της Επτανήσου Πολιτείας. Τότε θεμελίωσε και οργάνωσε την πρώτη Δημόσια Σχολή της Κέρκυρας, επιμελήθηκε την επαναλειτουργία της Δημόσιας Βιβλιοθήκης, την εποπτεία της οποίας ανέλαβε προσωπικά, ενώ μερίμνησε για την ίδρυση 40 σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης σε όλα τα Επτάνησα.

Πολυ περισσότερα στοιχεία υπάρχουν στην ιστοσελίδα του Μουσείου Καποδίστρια:
<https://www.capodistriasmuseum.gr> και <https://kapodistriias.digitalarchive.gr>

Επίσης, βλ. <https://www.capodistriasmuseum.gr/syloges-archeio/to-1821-sta-eptanisa>. Εδώ παρουσιάζεται ένα πολύ ενδιαφέρον δίκτυο Επτανησίων που έδρασαν εκείνη την περίοδο κυρίως γύρω από τον Καποδίστρια, σε διάφορα πεδία.

Β. «...Όταν όλα τα διαβήματά μου, όταν όλα τα γραφτά μου ικετεύουν τις γενναιόφρονες ψυχές για ψωμί και ρούχα για τους συμπατριώτες μου, όταν αφού θα 'χω χτυπήσει τις πόρτες των παλατιών, θα κτυπήσω και τις πόρτες των καλυβιών, για να μαζέψω τον οβολό του φτωχού, πρέπει να μπορώ να πω σ' αλήθεια: έχω δώσει το παν, προτού σας ζητήσω το έλεος για τ' αδέρφια μου.»

Απάντηση του Ι. Καποδίστρια στη συγγραφέα Charlotte de Sor, Γενεύη 1823

Σπύρος Λουκάτος, "Οι προσφορές του Ιω. Καποδίστρια στην Ανάπτυξη του Δυτικοευρωπαϊκού Φιλελληνισμού", *Δελτίο Αναγνωστικής Εταιρίας*, τ. 14 (Κέρκυρα 1977), σ. 208. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 96.

- Εδώ μπορεί να γίνει **αναφορά στον Φιλελληνισμό** και την τεράστια συμβολή του Ιω. Α. Καποδίστρια για την ανάπτυξη αυτού του κινήματος σε όλη την Ευρώπη.

Γ. Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διακηρύττει προς τους Έλληνας:

[...] Όλη, ολόκληρος η ζωή μου, το δημόσιον στάδιον, το οποίον διέτρεξα πλέον των τριάκοντα χρόνων, η εύνοια, την οποίαν εντεύθεν απήλαυσα εις πολλούς της Ευρώπης τόπους, σας προμηνύουν, ότι ο μόνος σκοπός της αποφάσεώς μου ταύτης είναι να καταχθήτε, τέλος, υπό την αιγίδα των νόμων και να διαφυλαχθήτε από τας ολεθριους συνεπείας Κυβερνήσεως αυθαιρέτου... -

Αίγινα, 20 Ιανουαρίου 1828

Απόσπασμα από την πρώτη Διακήρυξη του Κυβερνήτη Ι. Α. Καποδίστρια προς τους Έλληνες, Μονόφυλλο, Μουσείο Καποδίστρια - Κέντρο Καποδιστριακών Μελετών. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 98.

- Πρόκειται για την τελευταία παράγραφο της πολύ ενδιαφέρουσας διακήρυξης, που προεξαγγέλλει τις αρχές και το πρόγραμμά του. Μπορεί να διαβαστεί και ολόκληρη:

https://kapodistrias.digitalarchive.gr/published/arheion_ioannou_kapodistria__t__z__-b-5*310.html?search

και:

<https://www.tovima.gr/2021/01/26/culture/ioannis-kapodistrias-i-aigida-ton-nomon-i-frikti-anarxia-i-aythaireti-kyvernisi>

Μπορεί να γίνει συζήτηση για τη **σημασία των νόμων** και τη βούληση του Ι. Καποδίστρια να δημιουργήσει ένα **κράτος δικαίου**, κατά τα τότε δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα, απορρίπτοντας το οθωμανικό παρελθόν.

Δ. Προς τον Εϋνάρδο:

[...] **Ας λένε και ας γράφουν ό,τι θέλουν.** Έρχεται όμως ο καιρός που οι άνθρωποι θα κρίνονται όχι για όσα είπαν ή έγραψαν για τις πράξεις τους, αλλά για όσα μαρτυρούν οι ίδιες οι πράξεις τους. Με τη δύναμη που μου δίνει αυτό το αξίωμα, έζησα στον κόσμο μέχρι τη δύση της ζωής μου όπως ακριβώς επιθυμούσα. Είναι αδύνατον να αλλάξω σήμερα, **αλλά θέλω να κάνω ό,τι πρέπει, και ας γίνει ό,τι γίνει** [...]

Αίγινα, 14 Σεπτεμβρίου 1831

Απόσπασμα (μτφρ. από τα γαλλικά) από την επιστολή του Κυβερνήτη Ι. Α. Καποδίστρια προς τον Εϋνάρδο, λίγες μέρες πριν τη δολοφονία του. *Correspondance du Comte Jean Capodistrias, Président de la Grèce, Paris 1839*, τ. 4, σ. 417. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 98.

- Το παραπάνω απόσπασμα ουσιαστικά συμπυκνώνει την κοσμοθεωρία του Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια, στην οποία πρώτιστη θέση είχε το **καθήκον** και η απαρέγκλιτη προσήλωση στον στόχο. Ο Ι. Καποδίστριας συκοφαντήθηκε έντονα από τις ομάδες που τον αντιπολιτεύονταν και δεν μπορούσαν ή δεν ήθελαν να κατανοήσουν το σχέδιό του.

Τραγική ειρωνεία αποτελεί το γεγονός ότι λίγες μέρες από όταν έστειλε αυτό το γράμμα, δολοφονήθηκε από χέρια συμπατριωτών του, που μάλιστα είχαν πολεμήσει για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Είναι αλήθεια ότι στην προσπάθειά του να δημιουργήσει ένα ευρωπαϊκό κράτος, ο Καποδίστριας απέκτησε αρκετούς αντιπάλους. Πολλές ελπίδες των επαναστατημένων Ελλήνων διαψεύστηκαν από τη σκληρή πραγματικότητα μιας μικρής, φτωχής χώρας που αναγκάστηκε να κάνει τα πρώτα της βήματα απόλυτα εξαρτημένα από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις.

Ο ίδιος ο Καποδίστριας υιοθέτησε ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο ενόχλησε όσους πίστευαν στην άμεση εφαρμογή της Δημοκρατίας, αλλά και τους ισχυρούς εκπροσώπους των τοπικών ομάδων, όπως οι Μαυρομιχαλαίοι, που έβλεπαν να χάνουν την εξουσία που ασκούσαν πριν την Επανάσταση.

Ο Καποδίστριας είχε προειδοποιηθεί για απειλές κατά της ζωής του. Ο ίδιος επέλεξε να μην αλλάξει ούτε τις συνήθειές του, ούτε, πολύ σημαντικότερο, την πολιτική του.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Εκ Ναυπλίου, 30 Σεπτεμβρίου 1831.

Τρομερόν και φρικτόν άκουσμα! Μέγα και ανήκουστον δυστύχημα κατέλαβε την Ελλάδα! Άνδρες αιμάτων κατέβαψαν τας ανοσίους χείρας των εις **το αίμα τού Πατρός της Πατρίδος** [...].

Σήμερον είναι η πικροτάτη και η τρομακτικότητά ημέρα διά την **δυστυχισμένην Πατρίδα μας** [...] **νέφος σκοτεινόν κατακαλύπτει πάλιν τας πλέον λαμπράς ελπίδας του Έθνους** [...].

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, αριθ. 75, έτος ΣΤ΄ (Ναύπλιο, 30 Σεπτεμβρίου 1831). Βλ. και Λεύκωμα, σ. 102.

➤ Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν αναλυτικά το εικαστικό έργο, όπως εξαιρετικά παρουσιάζεται στο Α΄ μέρος του παρόντος προγράμματος, σε συνάρτηση με τον δραματικό τόνο του αποσπάσματος.

Περιοριζόμαστε εδώ να επισημάνουμε τη φράση: «...**νέφος σκοτεινόν κατακαλύπτει πάλιν τας πλέον λαμπράς ελπίδας του Έθνους**».

Επισημαίνεται η αναφορά στην έννοια της Πατρίδας, δηλαδή της Ελλάδας, που πλέον έχει διεθνώς αναγνωρισμένη υπόσταση και εγγυημένη ανεξαρτησία από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Επίσης, **αντί της έννοιας του Γένους**, βλέπουμε την **έννοια του Έθνους**.

Με αυτή την αφορμή, οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν και να μελετήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των δύο εννοιών Γένος- Έθνος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Σχεδιάσμα Α, 1:

Τότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω· κι' ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόχλο στο νερό που αναβράζει· ετότες εκατάλαβα πως εκείνο ήτανε το Μεσολόγγι· αλλά δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον ουρανό· εκατασκέπαζε όλα τα πάντα μαυρίλα και πίσσα, γιομάτη λάμψη, βροντή και αστροπελέκι· και ύψωσα τα χέρια μου και τα μάτια μου να κάμω δέηση, και ιδού μες στην καπνίλα μία μεγάλη γυναίκα με φόρεμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα, οπού η σπίθα έγγιζε κι' εσβενότουνε· και με φωνή που μου εφαίνονταν πως νικάει την ταραχή του πολέμου άρχισε:

«Το χάραμα επήρα
Του Ήλιου το δρόμο,
Κρεμώντας τη λύρα
Τη δίκαιη στον ώμο,—
Κι' απ' όπου χαράζει
Ως όπου βυθά,

Τα μάτια μου δεν είδαν τόπον ενδοξότερον από τούτο το αλωνάκι.»

Διονύσιος Σολωμός, *Τα Ευρισκόμενα*, Προλεγόμενα Ιακώβου Πολυλά, Κέρκυρα 1859, σ. 233-234. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 108.

- Το παραπάνω απόσπασμα εντάσσεται στη διδακτέα ύλη, συνεπώς παρέλκει ειδικότερη αναφορά.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΛΙΚΙΟΠΟΥΛΟΣ-ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ

Σκέψεις για τον Κόμη Σολωμό (1848)

[...]

5. *Χάρη σε μια θαυμαστή ρυθμικοαρμονική κατάσταση της διάνοιάς του, το αληθινό εκδηλώνεται σ' αυτόν μονομιάς τη στιγμή που διαισθάνεται, με σημάδια τελείως ανάλογα προς την φύση του αντικειμένου που κοιτάζει, σαν μέρη, ελάχιστα μόρια ή ρίζες που ολοκληρώνουν το σύνολο. Γι' αυτόν τον λόγο αντικείμενο, **ιδέα και λόγος**, αποτελούν σ' αυτόν μια τέλεια τριάδα αρμονική, ταυτόχρονη και αδιαχώριστη.*

6. *Όσο πιο αφηρημένη είναι η ιδέα άλλο τόσο εκφράζοντας την, της δίνει πιο συγκεκριμένη μορφή με το λόγο, παρουσιάζοντάς την στο πνεύμα των άλλων καθαρή στο βάθος, απλή στις περιπλοκές και αληθινότητα στη θεωρία.*

7. *Κάθε ιδέα του είναι ένα σύνολο νέο στην ουσία του ή στον τρόπο που το αντικρίζει. Και κάθε λέξη είναι ζωντανή και ικανή να προκαλέσει ζωηρή εντύπωση στο νου και στην ακοή, γιατί η ιδέα βγαίνει περισσότερο από το πνεύμα παρά από το στόμα, που γεμάτο ολόκληρο από την ιδέα εμψυχώνει τον λόγο που 'ναι γι' αυτόν και σκέψη.*

8. *Στις δυνατότητες των φωνητικών του οργάνων οφείλει την φύση της φωνής του, που είναι αρμονική, ευλύγιστη, εκφραστική, κατάλληλη να τον εμπνέει και έτοιμη να αποδώσει την ηχηρότητα των στίχων του. Γι' αυτό από ένστικτο δημιουργεί τους περισσότερους στίχους του με το τραγούδι, αυτοσχεδιάζοντας μελωδίες που απηχούν ολοκληρωμένη την αληθινή έκφραση της ποιητικής σύλληψης ενός μουσικού πνεύματος.*

9. *Εγώ που τον έχω ακούσει πολλές φορές να δημιουργεί μ' αυτόν τον τρόπο, εννόησα πως σχημάτιζε την ποιητική του αρμονία με αλληλοδιάδοχες νότες που άρθρωνε μεταχειριζόμενος μια θαυμαστή και αρμονικότητα ποικιλία ρυθμών. Από τις αρθρώσεις αυτές έβγαιναν **απλούστατες λέξεις, οι μόνες ικανές να εκφράσουν κατάλληλα τον ρυθμό, την ιδέα και την αρμονία του στίχου** [...].*

11. *Αυτοσχεδιαστής στην σκέψη του, από άμεση και στιγμιαία διαίσθηση είναι αληθινός ρομαντικός ποιητής, που τα ποιήματά του παρουσιάζουν στην ενότητά τους μια λειτουργία λυρικής, επικής και δραματικής, ενός ιδανικού αληθινού, αφ' εαυτού, τελείως καινούργιου κι' ενός τέλειου ύφους (1ο-2ο-3ο-4ο-5ο-6ο).*

Ο τύπος των φανταστικών του πλασμάτων είναι ο ακόλουθος: πρωτοτυπία, βαθύτης, απλότης και ρομαντισμός [...].

39. Αγαπά τον Άνθρωπο όσον περισσότερο τον βλέπει και τον δημιουργεί μέσα στο νου του.

Από το χειρόγραφο κείμενο του Ν. Χ. Μάντζαρου, Ceni sul Conte Solomos, που φυλάσσεται στη Ζάκυνθο μαζί με τα χειρόγραφα του Σολωμού. Βλ. Ντίνος Κονόμος, *Ο Νικ. Χαλικιόπουλος Μάντζαρος κι ο Εθνικός μας Ύμνος. Χαρακτηρισμός του Σολωμού*, (μτφρ. από τα ιταλικά Ντίνος Κονόμος), Αθήνα 1958, σ. 30-31. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 112-114.

➤ Τα παραπάνω αποσπάσματα προέρχονται από ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον χειρόγραφο που συνέγραψε ο Νικόλαος Μάντζαρος, ένας άνθρωπος που γνώριζε πολύ καλά τον Διονύσιο Σολωμό.

Πρόκειται για μια μοναδική μαρτυρία σχετική με τον χαρακτήρα και τον τρόπο δημιουργίας του μεγάλου ποιητή.

Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τα παραπάνω αποσπάσματα και να προσπαθήσουν να εντοπίσουν στα ποιήματα του Δ. Σολωμού όσα σημειώνει ο Μάντζαρος για τον επιστήθιο φίλο του.

Για τις σχέσεις των δύο ανδρών δείτε ορισμένα στοιχεία στο κείμενο του Λευκώματος του Καθηγητή Μουσικολογίας Κώστα Καρδάμη. Για πολλά περισσότερα μπορείτε να μελετήσετε το βιβλίο του ίδιου: Κώστας Καρδάμης, *Νικόλαος Χαλικιόπουλος-Μάντζαρος*, Αθήνα 2015.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΣ

Προς την Σεβαστήν Διοικητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος, Ναύπλιο 1832.

A. Προσκληθείς παρά του σσιδίου Κυβερνήτου το 1829 έτος εις την διεύθυνσιν των καταστημάτων τούτων, προθύμως υπήκουσα εις την φωνήν του ήτις ήτο η φωνή της πατρίδος, κατά πάντα σύμμορφος με τα οποία εις αλλοτρίαν γην με ενεψύχωναν αισθήματα, και ότε η Ελλάς δεν είχεν ακόμη ανακτήσει την ελευθερίαν της, ήτις ήτο το αντικείμενον των συγγραμμάτων και επιθυμιών μου. [...]

Αρπαγέντος υπό συγερού θανάτου του Κυβερνήτου της Ελλάδος παρουσίασα πάραυτα την παραίτησίν μου εις την τριμελή Διοικητική Επιτροπήν, αλλ' ηναγκάσθην ακόμη παρακληθείς να ακολουθήσω την διεύθυνσιν των Καταστημάτων τούτων. Την 28^η λήξαντος Μαρτίου έκρινα εύλογον, δι' ιδιαίτερους λόγους, να ανανεώσω την παραίτησίν μου την οποίαν τακτικώς διήύθυνα προς την επί της Δημοσίου Παιδείσεως Γραμματείαν.

Προοίμιο από την Έκθεση του Ανδρέα Μουστοξύδη Προς την Σεβαστήν Διοικητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος, Αίγινα 11 Απριλίου 1832. Ευάγγελος Μανής, *Ανδρέας Μουστοξύδης 1785-1860*, Αθήνα 1960, σ. 253.

Προς τον Δούκα του Newcastle, Κέρκυρα 1853.

B. Εάν δε οι λόγοι ούτοι φανώσιν εκφρασμένοι με πολλήν ελευθερίαν, ο υποφαινόμενος έχει δύο καθήκοντα ανώτερα παντός άλλου· την υπεράσπισιν της πατρίδος του και εκείνην της τιμής του, αναξίως προσβεβλημένης

Από το υπόμνημα του Α. Μουστοξύδη προς τον Δούκα του Newcastle, Γραμματέα της Επικρατείας και Υπουργό των επί των Αποικιών. Κέρκυρα, 15 Ιανουαρίου 1853. Ευάγγελος Μανής, *Ανδρέας Μουστοξύδης 1785-1860*, Αθήνα 1960, σ. 253. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 104.

➤ Οι μαθητές, με αφορμή την προσωπικότητα του Α. Μουστοξύδη, μπορούν να μελετήσουν γενικότερα τον ρόλο της επαναστατικής λογισύνης στην Ευρώπη, πριν την έναρξη της Επανάστασης και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους.

Ο Α. Μουστοξύδης γράφει το πρώτο απόσπασμα, το 1832, στο Ναύπλιο, απευθύνοντας την παραίτησή του στην *Διοικητικήν Επιτροπήν* της Ελλάδος. Ενώ στην αρχή αναφέρεται στην πρόσκληση – «φωνή» του Καποδίστρια ως «**φωνή της Πατρίδος**», δηλαδή της Ελλάδας, στη συνέχεια υποδηλώνει τις έντονες πολιτικές και ιδεολογικές αντιπαλότητες που αναπτύχθηκαν στα πρώτα κιόλας βήματα του ελληνικού κράτους.

Το δεύτερο απόσπασμα το γράφει στην Κέρκυρα, 21 χρόνια μετά, όταν εκείνος υπηρετούσε στο Ιόνιο Κράτος, που επίσης αποκαλεί «**Πατρίδα**». Οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν για τις έννοιες: **Ελευθερία – Καθήκον – Πατρίδα – Τιμή**.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΡΑΪΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ

«Επικήδειος εις Δ. Σολωμόν» Ιόνιος Ακαδημία, 1857.

[...] Απόκειται εις το άγνωστον μέλλον, αν εκ της νέας διαλέκτου, ην μορφώνει ολοέν το έθνος, θέλει εξέλθει ποτέ διάλεκτος ωραιότερα εκείνης, ην μεταχειρίζεται ο Σολωμός εις την ποιήσιν του, διότι ό,τι και αν λέγωσιν οι λόγιοι, τα ποιητικά κάλλη της δημώδους διαλέκτου είναι αναντίρρητα.

Απόκειται εις το μέλλον ν' αποφασίση, αν θέλη ανεγερθή εν τω μέλλοντι ο ακραιφνής Ελληνισμός ον διώκουσί τινες, ή εάν νέα φάσις της Ελληνικής διαλέκτου θέλη μορφωθή εν τη ιστορία της Ελληνικής Αναπτύξεως.

Εν τοσούτω ο μέγιστος ποιητής, όστις ζη εν μέσω της πνευματικής ατμόσφαιρας του έθνους του, όστις συγκινείται εις τα δυστυχήματα της πατρίδος του, και επ' αυτών εμπνέεται, δεν ηδύνατο ειμή αυτήν την δημοτικήν διάλεκτον να μεταχειρισθή.

Αλλά την διάλεκτον ταύτην πώς την μετεχειρίσθη; Διότι η διάλεκτος είτε δημώδης, είτε υψηλή είναι ύλη ακατέργαστος, ήτις έχει ανάγκην ιδιαίτερας διατυπώσεως. Και η διατύπωσις αυτή, ην εγχαράττει ο μέγας συγγραφεύς, είτε ποιητής είναι, είτε μη, δεικνύει τον βαθμόν της μεγαλονοίας του.

Ο Σολωμός μετεχειρίσθη την δημώδη διάλεκτον κατά τινά τύπον ιδιαίτερον. Απέβαλε τας ξένας λέξεις και φράσεις, οιονδήποτε βαρβαρισμόν, και διετήρησε μόνον τας Ελληνικάς λέξεις, τα ελληνικά στοιχεία της δημώδους γλώσσης [...]

Από το μάθημα του Π. Βράιλα-Αρμένη για τον Δ. Σολωμό στην Ιόνιο Ακαδημία, 1857.

Πέτρος Βράιλας-Αρμένης, *Φιλοσοφικά έργα*, «Επικήδειος εις Δ. Σολωμόν», τ. 4^Α, σ. 512, σ. 515-516. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 120.

- Στο παραπάνω απόσπασμα, ο φιλόσοφος και πολιτικός Πέτρος Βράιλας-Αρμένης, ο οποίος επίσης έχει συναναστραφεί τον Δ. Σολωμό, αναφέρεται στη σημασία της διαμόρφωσης της δημοτικής γλώσσας, «της δημώδους διαλέκτου», ως συνεκτικού δεσμού του Ελληνισμού.

Θα είχε ενδιαφέρον οι μαθητές να παρατηρήσουν ότι αντίστοιχο ζήτημα θέτει, με άλλο τρόπο, ο Νικηφόρος Θεοτόκης, στο κείμενό του, έναν αιώνα πριν, αναφερόμενος στην «κοινήν γλώσσαν».

Επίσης, ενδιαφέρον θα είχε να συζητήσουν οι μαθητές για το **γλωσσικό ζήτημα**, αλλά και για την ευρύτερη έννοια του όρου «**Ελληνισμός**», μια διατύπωση που ξεπερνά κατά πολύ τα συγκεκριμένα γεωγραφικά όρια των δύο - τότε ακόμα - συνυπαρχόντων ελληνικών κρατών (Ιονίου Κράτους και Ελληνικού Βασιλείου).

ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΜΕ ΑΛΟΓΟ

Σκέψεις του Π. Βράιλα-Αρμένη για την πορεία του Ελληνισμού, 1872.

[...] Διά των αυτών δε στοιχείων δι' ων διεσώθη, ότε ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, ηγέρθη ο Ελληνισμός, και διήγειρε τον ενθουσιασμόν της Ευρώπης, και ηγωνίσθη και εθριάμβευσεν.

Οι γενόμενοι θεαταί της μεγάλης ημών επανάστασεως εξεπλάγησαν κατ' αρχάς, και ηπόρησαν, και δεν επίστευσαν το πρωτοφανές τούτο θαύμα εθνικής νεκραναστάσεως· η δε μυωπαζούσα ενίοτε διπλωματία εταράχθη, και παρεγνώρισε την φύσιν και τάσιν του κινήματος και τας νομίμους αυτού αιτίας. Και όμως εγίνωσκε το ελληνικόν μεγαλείον [...]

[...] η θέσις ημών απέναντι της Ευρώπης είναι ευεξηγήτος. **Είμεθα το υστερογενές και έν των μικροτέρων κρατών της χριστιανοσύνης.** Προ της εγκαθιδρύσεως ημών εις την χορείαν των ανεξαρτήτων εθνών υπήρξαν, και υπάρχουν μεγάλα κράτη, μεγάλα έχοντα και εναντία προς άλλα συμφέροντα, πανταχού συγκρουόμενα και εν τη δύσει και ιδίως εν τη ανατολή, και εν αυτή επομένως τη μεταικμίω χώρα όθεν **ωρμήθη ο ελληνισμός, ίνα εκπληρώση την αποστολήν αυτού εν τω παρελθόντι και θέλει συνεχίσει αυτήν εν τω μέλλοντι.*** [...]

Πέτρος Βράιλας-Αρμένης, *Περί της ιστορικής αποστολής του Ελληνισμού*, Κέρκυρα 1872, σ. 45 και 46. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 124.

➤ Το παραπάνω απόσπασμα συνοδεύει ένα εικαστικό έργο που -κατά κάποιο τρόπο- απεικονίζει τον **απόηχο, την πρόσληψη της Επανάστασης**. (Βλέπε Α' μέρος του παρόντος).

Επιλέχθηκε το συγκεκριμένο κείμενο του Π. Βράιλα-Αρμένη, διότι επίσης αναφέρεται στον απόηχο, την πρόσληψη της Επανάστασης και στην κομβική -για τον Βράιλα και την εποχή του- έννοια του Ελληνισμού. Σημειώνουμε ότι εκείνη την περίοδο ανθεί η **Μεγάλη Ιδέα**, για την οποία μπορεί να γίνει σχετική συζήτηση.

Οι μαθητές μπορούν επίσης να εσιτιάσουν στην αναφορά της «νεκραναστάσεως» του Ελληνισμού, δηλαδή στην πεποίθηση ότι το νέο ελληνικό κράτος αποτελεί συνέχεια της αρχαίας Ελλάδας.

Έχει σχέση αυτή η αναφορά με τη φράση του Ι. Καποδίστρια: «*να εξαναστήσωμεν την Πατρικήν μας γλώσσαν, και με το μέσον αυτής, τας των προγόνων μας αρετάς...*», την οποία είδαμε παραπάνω;

Τι σημαίνει η φράση: «**Αποστολή του ελληνισμού**». Μήπως, μεταξύ άλλων, ελπίδα, συλλογικό ιδανικό και κίνητρο για νέους αγώνες;

Άλλα ζητήματα που μπορούν να συζητηθούν είναι το ενδιαφέρον της Ευρώπης για το ελληνικό ζήτημα και οι **διπλωματικές διαπραγματεύσεις**.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΔΟΒΑΣ

Μόνη επιθυμία και θέλησός μας είναι η παύσις της Προστασίας και η Ένωσις της Επτανήσου μετά της ελευθέρας Ελλάδος. Τούτο καθεὶς εἶναι ἔτοιμος να το υπογράψῃ, *οὐχὶ ἀπλῶς δια τῆς μελάνης, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ αἵματός του.*

Ο ξενισμός ουδέποτε θα εὕρῃ υποστήριξιν ἐν Επτανήσῳ και η βία και μόνη η βία δύναται να μας διακρατήσῃ εἰς τὴν τωρινὴν πολιτικὴν μας κατάστασιν.

Κέρκυρα, 20 Ιουνίου 1857.

Το δεύτερο, ομόφωνο ψήφισμα τῆς 11ης Ἰονίου Βουλῆς υπέρ τῆς Ένωσις τῆς Επτανήσου, το οποίο πρότεινε ο Κερκυραῖος Βουλευτὴς Αντώνιος Δάνδολος, μαζί με τον Στέφανο Παδοβά και ἄλλους Βουλευτές. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 126.

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Εκλεχθεῖσα συνεπεία προσκλήσεως τῆς Προστάτιδος Δυνάμεως και συνελθούσα ὅπως οριστικῶς ἀποφανθῆ περί τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰονίου λαοῦ, πιστῶς δε ἐκδηλούσα τὸν διάπυρον πόθον και τὴν ἄνωθεν σταθεράν αὐτοῦ θέλησιν και συμφώνως προς τὰς προηγηθείσας ευχὰς και διακηρύξεις τῶν ἐλευθέρων Ἰονίων Βουλῶν

ΨΗΦΙΖΕΙ

Αἱ νήσοι Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Λευκάς, Ἰθάκη, Κύθηρα, Παξοί και τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν ἐνούνηται μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ελλάδος, ὅπως εσαεὶ ἀποτελοῦσιν ἀναπόσπαστον αὐτοῦ μέρος ἐν μιά και ἀδιαιρέτῳ Πολιτεία ὑπὸ τὸ Συνταγματικόν σκῆπτρον τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' και τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Ἐγένετο ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ

Κερκύρα τῆ 23ῆ Σεπτεμβρίου τοῦ Σωτηρίου ἔτους 1863

Το τελικό ομόφωνο ψήφισμα τῆς 13ης Ἰονίου Βουλῆς υπέρ τῆς Ένωσις τῆς Επτανήσου, που πρώτος -ως Πρόεδρος- υπέγραψε ο Στέφανος Παδοβάς, Σπύρος Βερούκιος, *Ἱστορία τῶν «Ἠνωμένων Κρατῶν» τῶν Ἰονίων Νήσων*, Αθήνα 1964, σ. 353 και σ. 421. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 128.

- Οι μαθητές μπορούν να εστιάσουν στις φορτισμένες λέξεις που επιλέγονται στα δύο ψηφίσματα, να συζητήσουν για την πορεία προς τὴν Ένωση, για τὸ πολιτικὸ κίνημα τοῦ **Ριζοσπαστισμοῦ** καθώς και για τὸν συστηματικὸ πολιτικὸ **Αγῶνα** τῶν Επτανησίων.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αθανάσιος, Ελέω Θεού Μητροπολίτης της αγιωτάτης Μητροπόλεως Κερκύρας

Ευλογημένοι ορθόδοξοι Χριστιανοί Κερκυραίοι, τέκνα εν Χριστώ αγαπητά και περιπόθητα της ημών ταπεινότητος· Χάρις εἴη πάσιν υμῖν παρά Θεοῦ, παρ' ημών δε ευχή και Ευλογία.

Αναπέμψωμεν νυν ευχαριστήρια και αίνους προς τον Ὑψιστον, ὅτι τελεσθέντος σήμερον του υπέρ της θυμῆρους Ἐνώσεως ψηφίσματος της επί τούτω συγκροτηθείσης ΙΓ΄ και τελευταίας Ἰονίου Βουλῆς, ἐξεπληρώθησαν και ἐστέφθησαν αι ευχαί ημών και ο τοσάκις ἐκδηλωθεῖς πόθος της εθνικῆς ημών ἀποκατάσεως, ο τας καρδίας ἀπάντων ημών προσαναφλέγων· και ἀπό τούδε, συν Θεῷ, αποτελούμεν μέρος ἀναπόστατον της Μητροῦς ημών ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὑπό το συνταγματικόν σκήπτρον του Θεοστηρίκτου και Τρισεβάστου βασιλέως ημών Γεωργίου Α΄.

*Και δη νυν, ω αγαπητοί Κερκυραίοι, ἀνοίγεται υμῖν **ευρύ στάδιον πολιτικῆς ἀναπτύξεως και προόδου.** [...].*

Απόσπασμα ἀπό την Εγκύκλιο που ἀπηύθυνε ο Μητροπολίτης Αθανάσιος μετὰ την υπογραφή του ψηφίσματος της Ἰονίου Βουλῆς υπέρ της Ἐνώσεως, Κέρκυρα, 23 Σεπτεμβρίου 1863.

Βλ. Σπυρίδων Παπαγεωργίου, *Ἱστορία της Ἐκκλησίας της Κέρκυρας*, Κέρκυρα 1920, σ. 165. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 132.

- Οι μαθητές κατ' αρχάς μπορούν να παρατηρήσουν ὅτι στο ἐπίσημο ἐκκλησιαστικό κείμενο ενός δυναμικού ιεράρχη και ἐνθερμου αγωνιστή, η ἑλληνική γλώσσα διατηρεῖ μια διατύπωση πολὺ συγκεκριμένη και αυστηρή. Ἐντούτοις το εθνικό ἰδεολογικό ὑπόβαθρο εἶναι το ἴδιο, ὅπως και το πρόταγμα της ἐποχῆς για εθνική ἀποκατάσταση και ἀνάπτυξη.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ

Από τα *Προλεγόμενα* του Ι. Πολυλά για τον Δ. Σολωμό και τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν».

[...] *Και πραγματικώς η πρόδοός του εις τη γλώσσα φαίνεται απίστευτη, αν σκεφθεί τινάς ότι τότε (τον Μάιον 1823) έγραψε, εις το διάστημα, ως λέγεται, ενός μηνός, τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν.*

Και τωόντι, αν ήναι αληθινόν ότι ο καθαρός Ελληνισμός στέκεται εις τη ζωντανή φωνή, εις το σεμνό κάλλος της μορφής, και εις το ξάστερο βάθος του λόγου, βέβαια τούτο το ποίημα έβγαине ως ο πρώτος γνήσιος καρπός της Ελληνικής φαντασίας, ύστερ' από είκοσι αιώνες του μαρασμού της.

Αυτός ο αυγερινός του Ελληνικού ουρανού έλαμψε ήδη εις δύο γενεαίς ανθρώπων με φως αθάμπωτο και παρηγορητικό, από το οποίον καταιβαίνει εις κάθε γενναία ψυχή το θάρρος εις τα μέλλοντα καλά και ώμορφα του Ελληνισμού. Εις τον Ύμνον, ο Σολωμός έδειχνε ότι ήδη ήταν ικανός να ρυθμίζη το ύφος του κατά τα διαφορετικά ποιητικά αντικείμενα. [...]

[...] *Ο γενικός ενθουσιασμός του έθνους εδέχθηκε το σοφό και αρμονικώτατον άσμα· κι έμειναν ατελεσφόρητα, και έως τα σήμερα περιωρισμένα εις τον σχολαστικόν κύκλον, όπου εγεννήθηκαν, τα παράπονα ότι η γλώσσα ήταν χυδαία και η στιχουργία σφαλμένη. [...]*

Από τα *Προλεγόμενα* του Ι. Πολυλά για τον Δ. Σολωμό και τον Ύμνο.

Διονύσιος Σολωμός, *Τα Ευρισκόμενα*, Προλεγόμενα Ιακώβου Πολυλά, Κέρκυρα 1859, σ. ιη'-ιθ'. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 136.

➤ Στο παραπάνω απόσπασμα του Ι. Πολυλά, του ανθρώπου που πρώτος συγκέντρωσε και εξέδωσε το ποιητικό έργο του Σολωμού, οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν τον θαυμασμό του Πολυλά για τον Εθνικό Ποιητή και για τη λογοτεχνική αξία του.

Μπορούν, επίσης, να συγκρίνουν τις σκέψεις του Ι. Πολυλά για τον Ελληνισμό και τη δημοτική γλώσσα, με τις αντίστοιχες απόψεις του Π. Βράιλα Αρμένη, να παρατηρήσουν τη λογοτεχνική διατύπωση που επιλέγει ενίοτε ο Πολυλάς καθώς και την αναφορά του στον «σχολαστικό κύκλο» που χαρακτήρισε τη γλώσσα του Σολωμού «χυδαία».

Ο χαρακτηρισμός «χυδαία» για τη δημοτική γλώσσα, όπως θα δούμε, θα χρησιμοποιηθεί και από τον Μαβίλη, μισό αιώνα μετά.

Με αυτή την αφορμή, μπορεί να γίνει μια συζήτηση για το **γλωσσικό ζήτημα** και την επίδραση της λογοτεχνίας στη διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Σκέψεις του Στ. Παδοβά για την Ένωση της Επτανήσου και τον συνταγματικό ρόλο του νέου Βασιλιά των Ελλήνων, 1863.

Κύριε Πρόεδρε,

Αδυνατώ να εκφράσω την βαθείαν συγκίνησιν, ην η ανάγνωσις της από 25 Σεπτεμβρίου επιστολής σας ενεποίησεν εις άπασαν την Ιόνιον Βουλήν.

Δύο Ελληνικάί Βουλαί, κέντρα μέχρι του νυν πολιτικώς αποχωρισμένα, του μέλλοντος προορισμού του Πανελληνίου ανταλλάσσουσι τον αδελφικόν ασπασμόν.

Πέποιθα, ότι άπασα η Ελληνική φυλή διορά μετ' αγαλλιάσεως, εν τη πολιτική συγχωνεύσει της Επτανήσου μετά του Βασιλείου της Ελλάδος, την έναρξιν της πραγματοποιήσεως των ελπίδων και των ευχών της, και κραταιουμένας τας μελλούσας δικαίας προσδοκίας.

*Δεχθείτε, Κύριε Πρόεδρε, την βαθείαν ευγνωμοσύνην της Ιονικής Βουλής και διαβεβαιώσατε τους αδελφούς ημών ότι **οι Επτανήσιοι θέλουσι θυσιάσει τα πάντα υπέρ της τιμής και ευημερίας του Έθνους και ότι εν πλήρει αυταπαρνήσει** θέλουσι το κατά δύναμιν συμπράττει, ίνα ίδωσι κραταιούμενον το Συνταγματικόν Βασίλειον της Ελλάδος, δια της εντίμου και πατριωτικής υποστηρίξεως του θρόνου του Σεβαστού ημών Βασιλέως Γεωργίου του Α΄ και πραγματοποιουμένας τας **εθνικάς ευχάς υπέρ της συγκεντρώσεως απάσης της διαμελισμένης και πολυτλήμονος Ελληνικής οικογενείας**».*

Η απάντηση του Προέδρου της Ιονίου Βουλής Στεφάνου Παδοβά (4 Οκτωβρίου 1863) προς τον πρόεδρο της Β΄ Εθνοσυνέλευσης των Ελλήνων, Αριστείδη Μωραϊτίνη, με ενδιαφέρουσες αναφορές στην Ένωση και στον συνταγματικό ρόλο του νέου Βασιλιά των Ελλήνων.

Σπύρος Βερύκιος, *Ιστορία των «Ηνωμένων Κρατών» των Ιονίων Νήσων*, Αθήνα 1964, σ. 424. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 140.

➤ Και εδώ, οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν τις αντίστοιχες έννοιες με τα προηγούμενα παραθέματα, καθώς και τις αγωνίες και τις φιλοδοξίες που αναδύονται μέσα από το κείμενο του Στ. Παδοβά, διατυπωμένο στην καθαρεύουσα, δηλαδή την επίσημη γλώσσα του Κράτους. Διάχυτη είναι η αναφορά στη Μεγάλη Ιδέα.

Αξίζει να σημειώσουμε τη φράση του Παδοβά για ότι «οι Επτανήσιοι θέλουσι θυσιάσει τα πάντα υπέρ της τιμής και ευημερίας του Έθνους [...] εν πλήρει αυταπαρνήσει». Μια φράση που σαφώς δηλώνει την επίγνωσή τους για τις συνέπειες της Ένωσης.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ

«Ο ερχομός του Γεωργίου Α'» (1864)

[...]

Την ώρα που πρωτόσχιζες
τ' ωραίου νησιού το κύμα,
Φωνή θα σου 'πε αντίμακρας
συρμένη απ' το γιαλό:
Στάσου! Θα ιδής το μνήμα
του Κυβερνήτη εδώ. ---

Σύρε γοργά και ασπάσου το
σα θείο προσκυνητάρι·
Πες της Ελλάδας τ' όνομα,
και από βαθιά θ' ακούς
το θαυμαστό λιθάρι
Να ηχολογάη χρησμούς.

Με σέβας τότε απλώνοντας
τ' αγνό σου χέρι απάνω,
Ορκίσου, ως να 'χες μάρτυρα
τον ένδοξο Νεκρό:
Θα ζήσω, θα πεθάνω
σαν Έλληνας κ' εγώ!

Γεράσιμος Μαρκοράς, *Ποιητικά Έργα*, Κέρκυρα 1890, σ. 202-203. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 144.

➤ Πολύ ενδιαφέρον από ιδεολογική και πολιτική άποψη απόσπασμα, που αναφέρεται στην άφιξη του βασιλιά των Ελλήνων στην Κέρκυρα, λίγες μέρες μετά την Ένωση. Ο Γεράσιμος Μαρκοράς με θάρρος απευθύνεται στον ανώτατο πολιτειακό θεσμό της Ελλάδας εκφράζοντάς του ουσιαστικά την παραίνεση να ακολουθήσει την **πολιτική παρακαταθήκη του Ιωάννη Καποδίστρια, με μόνο γνώμονα το εθνικό συμφέρον.**

Οι μαθητές μπορούν επίσης να δουν το ποίημα από καθαρά λογοτεχνική άποψη, αναζητώντας κειμενικούς δείκτες και επισημαίνοντας τη σημασία της επίκλησης στην ιερή μνήμη του ένδοξου νεκρού.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Απόσπασμα από τον λόγο του στη Βουλή των Ελλήνων για το γλωσσικό ζήτημα, 1911.

Είμαι μαθητής και υπήρξα επί πολλά έτη φίλος του Ιακώβου Πολυλά, του επτάκις εκλεγέντος βουλευτού Κερκύρας, [...] του ανθρώπου, ο οποίος ήτο και αυτός άκρος φίλος και μαθητής του Διονυσίου Σολωμού, του ποιητού του Εθνικού Ύμνου.

Ανήκω λοιπόν εις την σχολήν εκείνην και όχι εις τας μετέπειτα αναφανείσας, σήμερον δε, οπότε το ζήτημα τίθεται εις τρόπον, ώστε να φαίνεται ότι επισείονται φόβητρα ερυθρά, αν θέλετε, κατά των οπαδών του Σολωμού, χρέος τιμής θεωρώ να κατέλθω και εγώ εις τον καλόν αγώνα και να δηλώσω από του βήματος τούτου, προς ό ατενίζει ο Ελληνισμός ολόκληρος, και είμαι ευτυχής, ότι δύναμαι να το πράξω, ότι είμαι δημοτικιστής.

[...]

Και ποίαν ιδέαν θέλετε να σχηματίση η σύγχρονος και η μέλλουσα ανθρωπότης περί εθνικού συμβουλίου, το οποίον ανέχεται να τεθή εν αμφιβόλω η ευγενεστέρα των ελευθεριών, η ελευθερία της γλώσσης;

Όχι μόνον διά τo ανελεύθερον θα ήτο αναξιοπρεπής η πρότασις, αλλά διότι εν τω συνεδρίω τούτω ένεκα αυτής της προτάσεως χαρακτηρίζεται ατιμωρητί η γλώσσα, την οποίαν ομιλεί ο Ελληνισμός ολόκληρος από άκρου εις άκρον, από Κερκύρας μέχρι του Καυκάσου, χαρακτηρίζεται ως χυδαία. Χυδαία γλώσσα δεν υπάρχει· υπάρχουνι χυδαίοι άνθρωποι, και υπάρχουνι πολλοί χυδαίοι άνθρωποι ομιλούντες την καθαρεύουσαν.

[...]

Άφετε, Κύριοι· ελευθερίαν, μόνον ελευθερίαν ζητούμεν εις τα διάφορα ρεύματα ιδεών, εκ της συγκρούσεως των οποίων θέλει γεννηθή ο σπινθήρ, ο οποίος βαθμηδόν μεγεθυνόμενος θα είναι ο ποιητής της φυλής, ο συνενών εν εαυτώ πάσαν την θερμότητα και όλον το φως του παρελθόντος της φυλής, και δι' αυτής της θερμότητος και δι' αυτού του φωτός θα καταυγάση και θα θερμάνη την φυλήν εις τον δρόμον της προς τον πανύψιστον προορισμόν της.

Λορέντζος Μαβίλης, *Τα κριτικά κείμενα*, (επιμ. Θεοδόσης Πυλαρινός), Αθήνα 2007, σ. 168-176. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 148-150.

➤ Ο περίφημος και θαρραλέος λόγος του βουλευτή Λορέντζου Μαβίλη για το γλωσσικό ζήτημα ενσωματώνει ολόκληρη την πολιτική πατριωτική ιδεολογία της επαναστατικής λογιόσυνης, όπως διαμορφώθηκε κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα, και ταυτόχρονα αναδεικνύει το εθνικό ιδεώδες της εποχής.

Οι μαθητές μπορούν να το μελετήσουν σε αντιπαραβολή με το απόσπασμα του Ι. Πολυλά για τον Σολωμό, όπου εντοπίζουμε τον χαρακτηρισμό «χυδαία», για τη δημοτική γλώσσα, καθώς και να σχολιάσουν τις κομβικές έννοιες του λόγου.

Επίσης μπορούν να εντοπίσουν και να σχολιάσουν τις διαφορετικές αποχρώσεις της έννοιας της Ελευθερίας, όπως αυτή χησιμοποιείται στα παραθέματα από τον Ευ. Βούλγαρη στον Λ. Μαβίλη.

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Ανδρέας Κάλβος
 ΩΔΗ ΕΒΔΟΜΗ ΕΙΣ ΠΑΡΓΑΝ, [VII] (1824)

α'.
 Σοβαρόν, υψηλόν
 δόσε τον Δύρα·
 λάβε αστραπήν, και ήθος
 λάβε νοός, υμνούμεν
 ένδοξον έργον.

ιδ'.
 Σεις μόνοι οπού εκλαδεύατε
 την Παργινήν ελαίαν,
 σεις από τον αθάνατον
 λόγον μόνον ετράφητε,
 εσείς ω ανδρείοι.

ις'.
 Πλην, της επιστροφής
εχάραξεν η ημέρα.
 Πάντοτε οι επουράνιοι
 μεγαλόθυμον γένος
 υπερασπίζουν.

β'.
 Διαπρεπή οι αθάνατοι
 έδωσαν των ανθρώπων
 και ατίμητα δώρα·
αγάπην, αρετήν,
 εύσπλαγχνον στήθος.

ιε'.
 Τα συνήθη χωράφια
 αφίνοντες εφύγατε
τον ζυγόν, προτιμώντες
την πικράν ξενιτείαν
και την πενίαν.

ιζ'.
Εκεί οπού εκαύσατε,
(ελληνική φροντίδα!)
των προγόνων τα λείψανα,
πάλιν ή πρόνοιι χείρες
εκεί σας φέρνουν.

[...]

ιγ'.
 Των πολλών τα συμπόσια
 ο στίχος επιτρέχει·
βραχυχρόνιος ηχώ
την σιγήν δεν ετάραξε
της δουλωσύνης.

Ανδρέας Κάλβος, Έργα, (επιμ. Luigi Trenti – Ευριπίδης Γαραντούδης), τ. Α΄, Ποιητικά, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2016, σ. 352-358. Βλ. και Λεύκωμα, σ. 154.

➤ Τελευταίο έργο της έκθεσης είναι *Οι πρόσφυγες*, το οποίο αξιοποιείται προκειμένου να γίνει αναφορά στους πρόσφυγες της Πάργας. (Βλ. σχετικά το Ιστορικό σημείωμα του Λευκώματος).

Έχει ενδιαφέρον για τους μαθητές να εντοπίσουν και εδώ τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος, να σχολιάσουν, με τη βοήθεια του καθηγητή τους, τις γλωσσικές επιλογές του Α. Κάλβου και να τις συγκρίνουν με τη σολωμική παράδοση. Επίσης, μπορούν να μελετήσουν την ιστορία των Παργίων προσφύγων στην Κέρκυρα, καθώς και την απελευθέρωση της Πάργας και την επιστροφή των κειμηλίων στον τόπο τους.

Ακόμη, με αφορμή το συγκεκριμένο θέμα, μπορούν οι μαθητές να συζητήσουν γενικότερα για το προσφυγικό ζήτημα.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Είναι προφανές ότι ο παρών εκπαιδευτικός οδηγός στοχεύει απλώς να θίξει ορισμένα καίρια στοιχεία αυτής της εικαστικής και ιστορικής διαδρομής, εστιάζοντας –αναγκαστικά– σε συγκεκριμένα ζητήματα.

Φιλοδοξία μας είναι να ευαισθητοποιηθούν οι μαθήτριες και οι μαθητές γύρω από την ιστορία της Τέχνης, την τοπική ιστορία και γενικότερα την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως και να τους δοθεί το κίνητρο να προχωρήσουν σε περαιτέρω προσωπική έρευνα.

Ευχαριστούμε τον κ. Πέτρο Αγγελόπουλο για την ευγενική πρωτοβουλία του να διατεθεί ο Οδηγός μας μέσω της Περιφερειακής Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων.

Και φυσικά, ευχαριστούμε την πρώην Δήμαρχο κα Μερόπη Υδραίου και τον νυν Δήμαρχο κ. Στέφανο Πεννητάρχου-Πουλημένο, καθώς και όλους τους συντελεστές της έκθεσης για την εξαιρετική συνεργασία.

Μαρίνα Παπασωτηρίου

Δημήτρης Κ. Ζυμάρης

